

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

KIELTÄ KEHITTÄMÄÄN

Opas 3–6-vuotiaiden lasten kielen kehityksen tukemiseen

TEKIJÄT: Susanna Ronkainen
Henna-Karolina Väyrynen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma			
Työn tekijä(t) Susanna Ronkainen, Henna-Karolina Väyrynen			
Työn nimi Kieltä kehittämään. Opas 3–6-vuotiaiden kielen kehityksen tukemiseen			
Päiväys	8.11.2018	Sivumäärä/Liitteet	29/1
Ohjaaja(t) Kalevi Paldanius			
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Siilinjärven kunta, varhaiskasvatus			
Tiivistelmä <p>Puheen ja kielen kehityksen häiriöt ovat suhteellisen yleisiä ja erilaisten selvitysten mukaan noin 3–7% lapsista kärsii ainakin lievistä puheen ja kielen kehityksen häiriöistä. Tällaisia häiriöitä ovat muun muassa erilaiset äännevirheet, kielen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeudet sekä puheen sujuvuuden häiriöt. Näitä häiriöitä esiintyy myös toimeksiantajakunnan varhaiskasvatuksen piirissä, jonka vuoksi opinnäytetyössä etsittiin tukikeinoja lasten kielen kehityksen tukemiseen.</p> <p>Opinnäytetyö oli kehittämistyö, jonka lopputuloksena valmistui sähköinen tulostettavissa oleva opas. Työtä varten perehdyttiin laajasti teoriatietoon käyttäen erilaisia lähteitä kuten kirjallisuutta, verkkomateriaalia ja muita julkaisuja. Työn taustalla vaikutti koko prosessin ajan uusi varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatuksen perusteet 2016 sekä toimeksiantajan esittämät toiveet.</p> <p>Työn tarkoituksena oli ideoida ja kehittää toimeksiantajakunnan varhaiskasvatukselle opas 3–6-vuotiaiden lasten kielen kehityksen tukemiseksi. Opas sisältää useita ohjeistettuja toiminnallisia harjoitteita kyseisen ikäryhmän lapsille. Harjoitteet ovat toimeksiantajan toiveen mukaisesti selkeitä ja helposti toteutettavia, eivätkä vaadi käytössä suurta oheismateriaalia tai etukäteisvalmistelua.</p> <p>Opinnäytetyönä kehitetty opas annettiin toimeksiantajakunnan varhaiskasvatuksen käyttöön. Lisäksi opinnäytetyön tekijät voivat hyödyntää opasta itse tulevassa työssään. Kehitettyä opasta voisi kehittää jatkossa esimerkiksi lisäämällä siihen puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä, kuten kuvakommunikointia ja tukiviittomia.</p>			
Avainsanat kielen kehitys, kielelliset häiriöt, tukeminen, varhaiskasvatus			

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Susanna Ronkainen, Henna-Karolina Väyrynen			
Title of Thesis Developing language. A guide to support 3–6-year-old children's language development			
Date	8.11.2018	Pages/Appendices	29/1
Supervisor(s) Kalevi Paldanius			
Client Organisation /Partners The City of Siilinjärvi, Early childhood education			
<p>Abstract</p> <p>Disorders in speech and language development are quite common and according to many reports 3–7 per cent of children have at least a slight speech and language disorder. These kinds of disorders include mispronunciations, difficulties in producing and understanding language, and problems with speech fluency. These disorders appear in early childhood education in the client municipality of this thesis as well, and the aim of this thesis was to find ways of supporting children's language development.</p> <p>This thesis was a development study and as a result of the work there is a printable e-guide to supporting children's language development. The theoretical background of the thesis consists of different sources, including books, internet material and other publications. The law on early childhood education, the basics for early childhood education 2016, and the client organisation's wishes were all aspects influencing the thesis process.</p> <p>The idea of the thesis was to bring about ideas and develop a guide to supporting language development of children aged from three to six years. The guide includes many functional exercises that are meant for children at that age. Exercises are clear and easy to implement and they do not need much other material or preparations before using them, like the client wished.</p> <p>The guide, developed as a thesis, was given to the client municipality's early childhood education. Also the authors of the thesis can use the guide in their future work. A topic for further study could be developing the guide further, by adding more exercises and other augmentative and alternative communication methods like communicating with pictures and supporting signs.</p>			
<p>Keywords language development, language disorders, supporting, early childhood education</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	VUOROVAIKUTUS JA KIELI.....	6
2.1	Viestintä vuorovaikutuksessa	6
2.2	Kieli	6
2.3	Vuorovaikutuksen merkitys kielen kehityksessä.....	7
3	KIELEN KEHITYS	8
3.1	Varhainen kielenkehitys.....	8
3.2	Kielen kehitys 3–6-vuotiailla.....	9
4	ERILAISET KIELIHÄIRIÖT JA KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN.....	11
4.1	Kielen kehitys-, tuottamis- ja ymmärtämisongelmat	12
4.1.1	Viivästynyt puhe	13
4.1.2	Kielellinen erityisvaikeus	13
4.1.3	Äännevirheet	14
4.1.4	Puheen sujuvuus ja sujuvuuden häiriöt.....	16
4.1.5	Muita puhe- ja kielihäiriöiden aiheuttajia.....	17
4.2	Kielen kehityksen tukeminen.....	17
4.2.1	Puheterapia	18
4.2.2	Varhaiskasvatus	19
5	OPAS 3–6-VUOTIAIDEN LASTEN KIELEN KEHITYKSEN TUKEMISEEN	22
5.1	Oppaan työprosessi.....	22
5.2	Oppaan käyttötarkoitus ja oppaan harjoitteet	23
6	OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	25
7	POHDINTA.....	26
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	27
	LIITE 1: KIELTÄ KEHITTÄMÄÄN -OPAS.....	30

1 JOHDANTO

Puheen ja kielen kehityksen häiriöt ovat suhteellisen yleisiä, erilaisten selvitysten mukaan noin 3–7% lapsista kärsii ainakin lievistä puheen ja kielen kehityksen häiriöistä (Huttunen ja Jalanko 2017). Näitä häiriöitä ovat muun muassa erilaiset äännevirheet, kielen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeudet sekä puheen sujuvuuden häiriöt, joita esiintyi myös opinnäytetyön toimeksiantajakunnan varhaiskasvatuksen piirissä olevilla lapsilla.

Kielen kehitystä tuetaan monissa eri tilanteissa kannustamalla lasta kommunikoimaan sekä esimerkiksi sanoittamalla lapselle arkipäiväisiä asioita, kuten pukemistilanteita sekä tunnetiloja. Kehitystä tuetaan myös monilla erilaisilla menetelmillä, kuten äänneharjoitteilla, lauluilla, runoilla, loruleikeillä, erilaisilla sanatehtävillä sekä saduttamisella. Lapsi oppii paljon myös leikkien kautta, muun muassa kielen käyttötarkoituksia ja vuorovaikutustaitoja. (Opetushallitus 2016, 41.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edesauttaa jokaikisen lapsen ikä- ja kehitystason mukaista kokonaisvaltaista hyvinvointia, kehitystä, terveyttä ja kasvua. Samalla tulee vahvistaa lapsen edellytyksiä oppia asioita ja tukea lapsen elinikäistä oppimista. Tarkoitus on luoda ympäristö, joka on lapselle turvallinen ja terveellinen, lisäksi ympäristön tulee kehittää ja edistää lapsen oppimista. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee havaita ja tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää oikeaan tarkoitukseen liittyvää tukea monialaisessa yhteistyössä. Samalla varhaiskasvatuksen tarkoitus on edistää lapsen vuorovaikutustaitoja sekä opettaa lasta tekemään yhteistyötä muiden ihmisten kanssa. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3 §.)

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Siilinjärven kunnan varhaiskasvatus, jonka toiveena oli saada käyttöönsä tukikeino 3–6-vuotiaden lasten kielen kehittämiseen. Toiveena oli, että tukikeino olisi mahdollisimman selkeä ja helposti varhaiskasvatuksen arkitilanteissa käytettävä eikä vaatisi työntekijöiltä suuria etukäteisvalmisteluja tai laajoja oheismateriaaleja. Työ muotoutui kehittämistyöksi, jonka lopputuloksena valmistui sähköinen tulostettavissa oleva opas ”Kieltä kehittämään – Opas 3–6-vuotiaden lasten kielen kehitykseen”. Opas sisältää useita ohjeistettuja toiminnallisia harjoitteita sekä mahdolliset helposti käyttöön otettavat oheismateriaalit. Oppaan kokoamista varten perehdyttiin laajasti aihealueen teorian tietoon kirjallisuuden, julkaisujen ja verkkomateriaalien avulla. Työn taustalla vaikuttivat koko prosessin ajan toimeksiantajan esittämien toiveiden lisäksi uusi varhaiskasvatuslaki sekä varhaiskasvatuksen perusteet 2016.

2 VUOROVAIKUTUS JA KIELI

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan kaikenlaista ihmisen ja ympäristön sekä ihmisten välistä toimintaa. Ihmisen kokemukset omasta elämästään ja minuudestaan syntyvät näissä vuorovaikutustilanteissa. (Launonen 2007, 6.) Tämä onkin hyvin keskeinen ja tärkeä asia kielen kehitystä ajatellen. Vuorovaikutus ja viestintä muodostavat kokonaisuuden, joka on edellytys kielelle ja kielen kehitykselle, jonka takia avaamme työssämme näitä taustalla vaikuttavia asioita.

Vuorovaikutus voi olla tiedostettua tai tiedostamatonta, mutta suurin osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta on tiedostamatonta. Tiedostamatonta vuorovaikutusta voivat olla muun muassa ihmisen eleet, ilmeet ja olemus. Kun puhutaan ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, tarkoitetaan sillä kuitenkin yleensä tietoista vuorovaikutusta eli viestintää. (Launonen 2007, 6.)

2.1 Viestintä vuorovaikutuksessa

Viestinnässä ihmiset ilmaisevat toisilleen tietojaan, tarpeitaan ja ajatuksiaan ja vastaavasti vastaanottavat ja tulkitsevat toisen ilmaisuja. (Launonen 2007, 6). Ihmiset toisin sanoen tuottavat, jakavat ja tulkitsevat vuorovaikutustilanteessa erilaisia merkityksiä yhdessä. Ihmisten välinen vuorovaikutus on siis puhumista ja kuuntelemista. (Kielijelppi s.a.a www-sivut) Viestinnän keinoja on monenlaisia, jotka jaetaan yleisesti ei-kielelliseen ja kielelliseen viestintään (Launonen 2007, 6).

Kielellinen viestintä on puheesta tai kirjoituksesta muodostuvaa viestintää, joka kertoo kuuntelijalle mitä puhutaan tai kirjoitetaan (Launonen 2007, 7). Ei-kielellinen viestintä on sanatonta viestintää, kuten eleitä, ilmeitä, kehon asentoja ja erilaisia äänenpainoja. Se antaa ihmiselle vihjeitä siitä, kuinka sanottua asiaa tulisi tulkita tai miten jokin asia kerrotaan. (Kielijelppi s.a.b www-sivut). Launosen (2007, 7) mukaan ihmiset käyttävätkin runsaasti ei-kielellisiä keinoja viestinnässään ja ne ovat monesti merkityksellisempiä kuin viestintään käytetty puhe.

Termeinä vuorovaikutus, viestintä ja kieli voidaan nähdä hierarkkisena kehityksellisenä sarjana. Viestinnän kehityksen edellytyksenä on vuorovaikutuskyky ja kielenkehityksen edellytyksenä on viestintäkyky (Launonen 2007, 8).

2.2 Kieli

Kieli on merkityksellinen monesta syystä. Kielen avulla ihminen tutustuu ympäristöönsä, jäsentää havaintojaan ja oppii uusia asioita. Kieli on ajattelun ja tunteiden ilmaisun väline, jonka avulla ihminen ilmaisee omaa minuuttaan ja yksilöllisyyttään. (Nurmilaakso 2011, 31.)

Kieli määritellään merkkijärjestelmäksi. Merkeillä tarkoitetaan jotain havaittavaa, kuten kirjainjonoa "pallo", jonka voi havaita lukien tai puheesta tai eleestä kuten hymyä, jonka voi havaita visuaalisesti. Merkit voidaankin jakaa luonnollisiin eli signaaleihin ja keinotekoisiiin eli symboleihin. (Launonen 2007, 7.)

Luonnolliset merkit ovat suurimmalta osin universaaleja eli ne ymmärretään kaikkialla samoin. Luonnollisiin merkkeihin lukeutuvat siis suurin osa esimerkiksi eleistä ja ilmeistä, kuten esimerkiksi hymyily. Keinotekoiset merkit taas ovat ihmisten itse määrittelemiä ja monesti yhteisö- ja kulttuurisidonnaisia sekä tulkinnanvaraisia. Keinotekoiset merkit ovat siis kirjaimia, kirjainjonoja ja sanoja. Tulkinnanvaraisen symboleista tekee se, kuinka ihminen symbolin käsittää. (Kielijelppi s.a.c www-sivut.) Symbolisen kielen käyttö on vain ihmiselle lajityypillinen ominaisuus, eikä vastaavaa monipuolista kommunikointivälinettä tunneta muilla lajeilla (Launonen 2007, 7).

2.3 Vuorovaikutuksen merkitys kielen kehityksessä

Kielen ja puheen kehitys on sidoksissa vuorovaikutukseen. Kielen kehittyminen edellyttää ympäristön monipuolisia kielellisiä virikkeitä ja sosiaalista vuorovaikutusta. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde on erittäin tärkeä lapsen kielellisen kehityksen kannalta. Vuorovaikutussuhdetta aletaan rakentaa jo raskausaikana ja vauva pyrkii vuorovaikutukseen syntymästään lähtien. Tällöin tapahtuvan vuorovaikutuksen laatu ja määrä vaikuttavat jo lapsen varhaiseen ääntelyyn ja kuinka aktiivista ääntely on. (Savinainen-Makkonen ja Kunnari 2004, 48–51.)

Lapsen ja vanhemman hyvän vuorovaikutussuhteen syntyminen on aina riippuvainen aikuisen toiminnasta, joka mahdollistaa vuorovaikutuksen. Aikuinen määrittelee toiminnallaan millaisiksi lapsen varhaisimmat vuorovaikutuskokemukset muodostuvat. Nämä kokemukset luovat lapsen myöhemmän kehityksen perustaa. Kuitenkin myös lapsella on ratkaiseva vaikutus vuorovaikutuksen laatuun muun muassa temperamenttinsa kautta. (Launonen 2007, 20.)

Vuorovaikutussuhde kehittyy vastavuoroiseksi, kun lapsi ja aikuinen tulkitsevat toisiaan ja mukautuvat toistensa toimintaan. Tätä toimintaa kutsutaan keskinäiseksi virittymiseksi. Keskinäinen virittyminen johtaa kielen kehityksen kannalta tärkeisiin toimintoihin, kuten vuorotteluun. (Launonen 2007, 20.) Vuorottelu on keskustelun peruselementti, jossa keskustelukumppanit eivät puhu yhtä aikaa vaan puhujan ja kuuntelijan roolit vaihtuvat koko keskustelun ajan. Jo pienen vauvan kanssa kommunikoidessa aikuinen käyttää vuorottelun periaatetta. Omien puheenvuorojensa väliin aikuinen jättää taukoja, tarkoittaakseen nämä lapsen ”puheenvuoroiksi”. Lapsen kommunikoidessa, kuten äännessä, aikuinen tarkkailee ja havainnoi lasta, kuten keskustelussa toisen puheenvuoroa kuunnellessa ja poimii lapsen kommunikoinnista jotain, johon taas ikään kuin vastaa lapselle. (Launonen 2007, 24.)

3 KIELEN KEHITYS

Tässä opinnäytetyössä kehitettävä opas käsittelee lasten kielenkehitystä, jota kuvataan usein jaotteleamalla se useampaan vaiheeseen. Nämä vaiheet perustuvat siihen, että jokaisessa vaiheessa lapsi oppii jonkin merkittävän ja uuden asian. Vaikka asia esitetään usein käyttäen näitä eri vaiheita, eivät ne ole toisistaan irrallisia, vaan kehitys tapahtuu kasautuvasti. Uudet vaiheet rakentuvat edellisten varaan ja osittain kehitysvaiheet ovat keskenään limittäin. (Kunnari ja Savinainen-Makkonen 2004, 54–55.)

Kielen kehitys jaetaan usein kolmeen tai viiteen eri vaiheeseen (Kunnari ja Savinainen-Makkonen 2004, 55). Koska työssä keskitytään 3–6-vuotiaisiin lapsiin, tekstissä ei käydä laajasti läpi kaikkia kehitysvaiheita, vaan kielenkehitys on jaettu kielen kehitykseen 0–2-vuotiailla eli varhaiseen kielen kehitykseen ja kielen kehitykseen 3–6-vuotiailla.

3.1 Varhainen kielenkehitys

Lapsi on syntymästään asti valmis sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vauvat ovat esimerkiksi herkistyneet havaitsemaan inhimillisiä ääniä ja ihmiskasvoja ympäristöstään, muita ärsykeitä paremmin. (Laakso 2014, 25.) Heillä on myös vaistomainen kyky matkia kuulemiaan yksinkertaisia ääniä ja vastasyntynyt lapsi kykenee erottamaan kaikki 150 erilaista äännettä, joita maailman kielissä esiintyy. Myöhemmin lapsen kyky erottaa nämä kaikki äänneet heikentyy ja hän tunnistaa parhaiten ympärillään esiintyvät äänneet. (Laakso 2014, 34).

Ensimmäinen vaihe kielen kehittymisessä on esikielellinen kehitysvaihe. Tällä tarkoitetaan vaihetta, joka alkaa syntymästä ja päättyy kun lapsi käyttää viestintänsä päämuotona sanoja. Yleensä tämä vaihe kestää noin kaksivuotiaaksi asti. (Laakso 2014, 31.) Tätä ajanjaksoa kuvaa nopea kielen kehittyminen. Ensimmäisinä elinviikkoina lapsen ääntely on ei-tavoitteellista ja siihen kuuluvat erilaiset itkuaänet, röyhtäisy, maiskuttelu ja aivastus. Noin kahden kuukauden iässä vauvan ääntely on laajentunut nauruun ja kujerteluun ja 3–4 kuukauden iässä naurusta ja itkusta alkaa tulla tavoitteellista eli lapsi alkaa tahdonalaisesti esimerkiksi herättämään huomiota itkulla tai naurulla. (Kunnari ja Savinainen-Makkonen 2004, 58–59.)

Noin 6–8 kuukauden iässä lapsi alkaa jokellella eli ääntelystä erottuu toistuvia tavorakenteita. Tämä on tärkeä merkkipaalu kielellisessä kehityksessä, koska jokeltelu ja varsinainen puhe ovat äänneellisesti samankaltaisia. (Kunnari ja Savinainen-Makkonen 2004, 60–61.) Kuuden kuukauden ikään mennessä lapsi oppii myös viestinnän perussääntöjä, kuten vuorottelua, ja tunneilmaisuja. Lapsi oppii tietoa itsestään ja siitä miltä hänestä tuntuu, miten näitä tunteita ilmaistaan ja kuinka ympäristö, kuten vanhemmat, näihin ilmaisuihin vastaavat. (Laakso 2014, 32.)

Lapsi ymmärtää paljon puhetta, ennen kuin kykenee sitä itse tuottamaan. Ymmärtämisestä kertoo se, että noin vuoden ikäinen lapsi esimerkiksi lopettaa tekemisensä kuullessaan kiellon ”ei” tai noudattaa lyhyitä muutaman sanan mittaisia kehotuksia, kuten ”tule tänne”. (Lyytinen 2014, 54–55.)

Ensimmäisten sanojen ilmaantuminen on hyvin yksilöllistä ja tapahtuu 9–18kk iässä. Ensimmäiset sanat ovat aihepiiriltään lapsen omasta maailmasta ja lapsi oppiikin helpommin sanoja, joita hän toistuvasti kuulee. Puolitoistavuotias lapsi ymmärtää keskimäärin noin 200 sanaa ja tuottaa 50–70 sanaa. Kaksivuotias taas tuottaa jo keskimäärin 250–300 sanaa. (Kunnari ja Savinainen-Makkonen 2004, 70–72.)

Lapsen sanavarasto alkaa kasvaa 1–2-vuotiaana nopeaa vauhtia. Sanaston kasvuun vaikuttaa lapsen havainto siitä, että kaikki ympäristössä olevan asiat ja esineet voidaan nimetä. Lapsi käyttää tällöin puheessaan paljon substantiiveja ja verbejä. Tässä iässä lapsi alkaa vähitellen muodostamaan sanoista lauseita. Lauseiden rakentaminen vaatii lapselta erottelu- ja yhdistelytaitoa ja suunnitelmallisuutta yksittäisiä sanoja enemmän. Ensimmäiset lauseet ovatkin yleensä kaksisanaisia, jotka koostuvat ydinsanasta, kuten ”anna” tai ”äiti” ja toisesta lapsen sanavarastoon kuuluvasta sanasta, jolla hän saa viestittyä haluamansa, kuten ”pallo”. Lause ei tällöin vielä sisällä kieliopillisia elementtejä, kuten päätteitä tai taivutuksia. (Lyytinen 2014, 55–56.)

3.2 Kielen kehitys 3–6-vuotiailla

Kolmevuotiaan lapsen puhe on lähes ymmärrettävää. Sanaston kasvaminen on erittäin nopeaa ja lapsi oppii uusia sanoja miltei päivittäin. (Lyytinen 2014, 55.) Tässä iässä lapset oppivat useimmat kielelliset taidot ja ovat aktiivisesti vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, sekä käyttävät kieltä paljon. Lapsi pyrkii puhumaan niin, että häntä ymmärrettäisiin. Kolmevuotias osaa sanoa noin 1000 sanaa ja ymmärtää huomattavasti enemmän. Sanasto koostuu pitkälti verbeistä, adjektiiveista ja substantiiveista. (MacRoy-Higgins ja Kolker 2017.)

Samaan aikaan lapsi alkaa kiinnittämään huomiota ympäristönsä esineiden ominaispiirteisiin ja eroihin. Kolmevuotias kykenee vertailemalla kertomaan, kumpi näkyvistä esineistä on esimerkiksi isompi. Samalla puheessa alkaa esiintymään lapselle tuttujen adjektiivien komparatiivimuotoja eli ”lyhyempi” tai ”isompi”. (Lyytinen 2014, 59.) Lapsi myös opettelee kuvailevia ja toisiinsa liittyviä sanoja kuten kuuma ja kylmä (MacRoy-Higgins ja Kolker 2017).

Kolmevuotias alkaa vähitellen omaksumaan taivutusmuotoja. Omaksuminen vie useita vuosia, mutta jo kolmevuotias pyrkii taivuttamaan kuulemiaan tuttuja sanoja. Lapsi pyrkii taivuttamaan sanoja monikossa, käyttämään puheessaan omistusta osoittavia genetiivimuotoja sekä sisä- ja ulkopaikallissijoja (lattia-lla, hylly-lle). Suomen kielen taivutukset tuottavat lapsille alussa vaikeuksia. Tässä iässä onkin normaalia, että lapsella on ”omia taivutuksia”, kuten ”Käpyt” (kävyt) tai ”käsit” (kädet). (Lyytinen 2014, 58–59.) Sanojen taivutuksen lisäksi kolmevuotiaan kerrontataidot ovat usein niin harjaantuneet, että lapsi osaa jo sanallisesti kuvailla hänelle tuttuja tapahtumia, kuten pukemista. Kertomukset ovat kuitenkin lyhyitä, mutta sisältävät ydinsanojen lisäksi jo sidossanoja, kuten ”ja” ja ”sitte”. (Suvanto ja Mäkinen 2011, 71.)

Nelivuotiaan lapsen puhe on selkeää, mutta satunnaisia taivutusvirheitä voi vielä ilmetä. Lapsi osaa ääntää kaikki vokaalit, mutta osan konsonanttien hallinta on vielä puutteellista, kuten r-äänne. Puheessaan nelivuotias käyttää sanoja kaikista sanaluokista ja puheessa esiintyy jo eri aikamuotoja sekä kysymys-, kielto- ja käskylauseita. (Siiskonen, Aro ja Lyytinen 2014, 130.)

Samalla lapsi oppii vähitellen käyttämään puheessaan esineiden paikasta ja sijainnista kertovia määreitä. Lapsi siis erottaa ensin esineissä olevan muun muassa etu-, ylä- ja alapuolen, jonka jälkeen hän pystyy yleistämään tietonsa kaikkiin esineisiin. Nelivuotias hallitsee myös adjektiivin superlatiivimuotoja, kuten isoin tai lyhyin. Tämä edellyttää useamman kuin kahden kohteen samanaikaista vertailua. Osalla lapsista superlatiivin hallinnassa voi ilmetä vaikeuksia vielä koulun aloittamisen vaiheessa, joka usein viittaa lukemaan oppimisen pulmiin. (Lyytinen 2014, 59–60.)

Nelivuotiaan kielellinen tietoisuus laajenee ja lapsi alkaa kiinnostua yhä enemmän loru- ja sanaleikeistä. Kerronnalliset taidot kehittyvät ja nelivuotias lapsi koostaa tarinansa useammista tapahtumista, mutta ominaista kerronnassa on ”ylihyppely” eli lapsen kertomat tapahtumat eivät ole loogisessa järjestyksessä tai lapsi jättää mainitsematta jonkin tapahtuman, joka olisi kuulijan ymmärtämisen kannalta tärkeä. (Lyytinen 2014, 64–65.)

5–6-vuotiaan lapsen puhe muistuttaa jo aikuisten arkipuhetta ja hän hallitsee jo yli 10 000 sanaa. Lapsi ääntää sanat yleiskielen mukaisesti ja käyttää sanoja joka sanaluokasta monipuolisesti. Hän on omaksunut vuorovaikutuksen perustaidot ja kykenee keskittymään puheeseen sekä esittämään kuulemastaan kysymyksiä. 5–6-vuotias myös hallitsee vuorottelun taidon ja osaa toimia annettujen selkeiden ohjeiden mukaisesti. (Lyytinen 2014, 65.)

Kerrontataidot parantuvat ja olemassa oleva yleistietous erilaisista tapahtumista on jo niin laaja, että kerronnassa lapsi osaa kuvata monimutkaisempiakin toimintoja ja yhdistelemään tietoja eri kokemuksistaan. (Suvanto ja Mäkinen 2011.) Lapsi pystyy kertomaan johdonmukaisesti etenevän lyhyen tarinan ja sisällyttämään tähän tärkeitä yksityiskohtia, kuten kuka teki, mitä teki ja miksi teki sekä miten tarina päättyy. Myös ajan, paikan ja sijainnin kuvailu on 5–6-vuotiaan puheessa jo kehittyntä. (Lyytinen 2014, 64–65.) Samaan aikaan lapsi hallitsee tavuttamisen perussäännöt ja osaa kuvata muun muassa erilaisia tunteita, ihmisten ja esineiden ominaisuuksia ja tarkentaa aikaan ja paikkaan liittyviä ilmaisuja. (Siiskonen, Aro ja Lyytinen 2014, 130.)

Tämän ikäisen lapsen foneeminen eli äänteellinen tietoisuus kehittyy ja lapsi alkaa oivaltaa, että sanat koostuvat erillisistä äänneistä ja sanoissa on äänne-eroja. Lapsi alkaa oppia laskemaan, poistamaan, lisäämään ja yhdistämään erilaisia äänneitä. (Lyytinen 2014, 65.) Samalla lapsi osoittaa yhä enemmän kiinnostusta sanoilla ja äänneillä leikkimiseen ja kirjoitettuun tekstiin (Siiskonen, Aro ja Lyytinen 2014, 130).

4 ERILAISET KIELIHÄIRIÖT JA KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Tämän työn tuloksena syntyvä opas sisältää keinoja kielen kehityksen tukemiseen ja sen vuoksi on tiedostettava lapsilla esiintyviä kielen kehityksen haasteita, jotta kehitystä voidaan tukea. Korpilahden (2011, 41) mukaan kieli- ja puhehäiriöiden jaotteluperusteet kiteytyvät luokittelun käyttöperiaatteen ja taustalla vaikuttavan tiedon perusteella. Muun muassa puheterapeutin, erityisopettajan tai lastenlääkärin arvioissa näyttäytyvät erityyppiset kielellisten taitojen osa-alueet. Oirekuvauksen tekeminen on haasteellista, koska erilaiset kielihäiriöt eivät usein ole selvärajaisia ilmenemismuodoiltaan. Eri oireet korostuvat ja esiintyvät lapsilla muuttuen eri ikäkausina. Kuitenkin oireiden mukainen luokittelu jakaa kehitykselliset kieli- ja puhehäiriöt sekä niihin liittyvät ilmiöt seuraaviin pääluokkiin:

- viivästynyt kielen- ja puheenkehitys
- dyslalia eli häiriöt artikulaatiossa
- puheen sujuvuuden häiriöt esimerkiksi sokellus ja änkytys
- kielenkehityksen erityisvaikeus ennen käytettiin termiä dysfasia
- häiriöt naseliteetissä
- häiriöt puhe-elinten motoriikassa kuten dysatria ja dyspraksia
- ääni- eli fonaatiohäiriöt
- luku- ja kirjoitusongelmat kuten dysleksia ja dysgrafia
- kieliopillisen kehityksen ongelmat (dysgrammatismi)
- mutismi eli puhumattomuus

Etiologiaan eli syy-seurausoppiin mukautuva luokittelu tuo kielivaikeuteen selkeämmän selvityksen. Kielivaikeuksien syitä ovat sentraaliset eli keskushermostolliset syyt kuten perinnölliset sairaudet, raskaudenaikaiset tai lapsen varhaiskehitykseen ajoittuvat keskushermostolliset toimintahäiriöt ja -vauriot. Syitä kielivaikeuksille ovat myös psykologiset syyt, ajan kuluessa tai jonkin tapauksen vuoksi syntyneet kieli- ja puhehäiriöt esimerkiksi traumaattiset syyt ja aivokasvaimet. Lisäksi perifeeriset eli aistifysiologiset vajavuudet, erilaiset elimelliset sairaudet kuten astma, infektiot ja aineenvaihdunnan häiriöt, sosioemotionaaliset syyt kuten tunne-elämän häiriöt ja ympäristön vaikutukset ja yksilöllisen kehitysrytmin hitaus ovat syitä kielivaikeuksille. (Korpilahti 2011, 41.)

Etiologiseen selvittelyyn menee usein paljon aikaa ja aina ei edes olla täysin varmoja syystä, josta puhe- tai kielihäiriö johtuu. Tärkeää on tietää esimerkiksi terapiaa suunniteltaessa kielihäiriöiden taustalla vaikuttavia mekanismeja. Jos lapsen kieliongelmat liittyvät kielellisten taitojen perustekijöihin esimerkiksi lyhytkestoisen kuulomuistin tai kuuloerottelun taitoihin voidaan tällöin kuntoutuksessa keskittyä juuri näihin aihealueisiin. Vastaavasti, jos kielen ongelmat liittyvät lapsen tunnehäiriöihin elämässä sekä kasvuympäristön rajoituksiin, rakennetaan tällöin terapiat laaja-alaisesti koko lapsen kehitystä tukeviksi. (Korpilahti 2011, 41–42.)

Kielen vastaanottamiseen vaikuttavat aistitoimintojen poikkeavuudet esimerkiksi visuaaliset heikkoudet, kuulovamma tai kyvyttömyys jäsenellä ja hyödyntää aistihavaintoja. Kielen tuottamista mahdollisesti vaikeuttavat ääntöelinten motorisen kontrollin heikkous, kehityksen hitaus ja toisaalta rakenteelliset poikkeavuudet. (Korpilahti 2011, 42.)

4.1 Kielen kehitys-, tuottamis- ja ymmärtämisongelmat

Kielenkehitysongelmassa lapsella on kielen normaali omaksuminen häiriintynyt ihan kehityksen alkuaikojen alkaen. Kielen- ja puheen kehityksessä olevat häiriöt eivät suoranaisesti johdu esimerkiksi neurologisista poikkeavuuksista, puhemekanismin häiriöistä, älyllisestä kehitysvammaisuudesta, aistivammoista tai ympäristötekijöistä. Lapsi voi kyetä pystyvä kommunikoimaan ja ymmärtämään helpommin hänelle entuudestaan tutuissa tilanteissa verrattuna uusiin tilanteisiin. Kuitenkin lapsen kielelliset kyvyt ovat huomattavasti heikentyneet jokaisessa tilanteessa. Kielen- ja puheenkehityshäiriöiden vuoksi seuraa monesti muitakin ongelmia esimerkiksi kirjoitus- ja lukuhäiriöitä, ongelmia ihmisuhteissa ja sekä keskittymis- että tunnehäiriöitä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 272.)

Lapsella on huomiota herättäviä yksilöllisiä vaihteluita puheen kehityksessä. Selvästi huomataan lapsella yksittäisten sanojen puuttumista 2-vuotiaana. Myös kolmivuotiaalta puuttuvat yksinkertaiset kahden sanana lauseet kiinnittävät huomiota. Puheen tuoton häiriö on lapsella olemassa jo varhaisesta lapsuudesta alkaen ilman edeltävää selkeää normaalin kielen kehityksen vaihetta. Lapsi saattaa käyttää normaalisti joitakin yksittäisiä sanoja, mutta sen jälkeen on seuraavaksi sanavaraston kehityksen pysähdys tai kielen käyttämisen hidastusvaihe. On normaalia, että puheen tuottamisen ongelmaan liittyy viivästymiä sekä mahdollisia eroavuuksia äänteiden ja sanojen tuottamisessa. Lapsen myöhemmät puheen tuottamisen häiriöt ovat esimerkiksi sanavaraston rajallisuutta, muutaman yleisen sanan liikkakäyttöä, haaste löytää sopivia sanoja, sanojen korvaamista toisella. Lisäksi lapsella esiintyy liian lyhyitä ilmaisuja ja huonoja lauserakenteita. Lapsella on myös virheitä kieli- ja lauseopissa. Lapsen ei-kielellinen viestintä on kuitenkin lähes normaalilla tasolla ja lapsi käyttääkin paljon nonverbaalista ilmaisua puheen sijasta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 275.)

Jos lapsella on puheen ymmärtämisessä ongelmia, on tämän kyky ymmärtää kieltä huonompi älykkyyksikään verrattuna. Melkein jokaisessa puheen ymmärtämisen häiriöissä esiintyy myös ongelmia kielellisessä ilmaisussa ja eroja tuottaa äänteitä ja sanoja. Selkeitä puheen ymmärtämisen ongelmia merkkejä ovat 1-vuotiaan lapsen reagoimattomuus tuttuihin nimiin. Puolitoistavuotiaalla on kyvyttömyyttä tunnistaa muutamia yleisiä esineitä ja kaksivuotiaalta puuttuu kyky seurata yksinkertaisia sääntöjä tai ohjeita. Lapsella ilmenee jälkeenkäin kyvyttömyyttä ymmärtää kieliopillisia rakenteita kuten sanojen vastakohtia, kysymyksiä tai vertailuja. Vaikeaa on myös hahmottaa tarkempia vivahteita kielessä kuten äänensävyjä. Melkein jokaisessa tapauksessa on lisäksi puheen tuottaminen viivästynyt ja eroja äänteiden ja sanojen tuottamisessa. Lapsella voi ilmetä myös käytös- ja tunnehäiriöitä. Lapsen sosiaalisuus voi kehittyä hitaammin ja lapsella voi esiintyä muun muassa levottomuutta, ahdistusta ja ujoutta. Lapsi saattaa toistella kieltä, jota ei ymmärrä. Lapsella kuitenkin in normaalia sosiaalista vuorovaikutusta ja käyttävät nonverbaalia viestintää. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 276.)

4.1.1 Viivästynyt puhe

Lapsen puheen viivästymisellä tai kielen kehityksen viivästymällä tarkoitetaan sitä, että lapsen kielen kehitys on edennyt paljon hitaammin verrattuna muuhun kehitykseen. Lapsi menestyy muuten samalla tavalla kuin ikäisensä, mutta kielessä esiintyy häiriötä. Viivästynyt puheen kehitys voi esiintyä kolmivuotiaalla niin, ettei hän kykene ikäistensä tavoin tuottamaan kolmen sanan lauseita. Pikkuhiljaa lapsi oppii puhumaan, mutta puhe voi olla epäselvää. Koulussakin voi ilmetä vaikeuksia kirjoittamisessa ja lukemisessa. (Lasanen 2012, 73–74.)

Kielen sekä puheen kehittyminen on aina ihmiskohtaista. Eroavaisuudet pienten lasten kielen kehityksen kohdalla voivat olla hyvinkin suuria. Osalla kieli kehittyy selvästi muita hitaammin ja väestötasolla viivästynyttä puhetta on jopa viidenneksellä alle kouluikäisistä lapsista. Näistä lapsista kuitenkin suurin osa ottaa ikätasonsa kiinni ja kehitys täten jatkuu normaalisti. (Cognimed 2017 www-sivut.) Lapsen viivästynyt kielenkehitys liittyy kommunikaatiotaitojen kehitysrytmin hitauteen, samalla on kyseessä kielen välityksellä tapahtuvan oppimisen ongelmia (Korpilahti 2011, 44–45.)

Lapsen vaikeissa perussairauksissa esimerkiksi epilepsiassa sairauskohtaukset, aivotoiminnan poikkeavuus, väsyneisyys ja lääkitykset mahdollisesti hidastavat lapsen kielen omaksumista. Viivästyneen kielenkehityksen pulmat voivat tulla esille lapsen kyvyttömyytenä tai haluttomuutena kommunikoida edes ilmein tai elein. (Korpilahti 2011, 42–43.)

4.1.2 Kielellinen erityisvaikeus

Mikäli lapsen kehitys kielessä on huomattavasti hitaampaa kuin muu kehitys, eikä tätä kielen kehityksen viivästymää tai poikkeavuutta selitä kehitys- tai aistivammat, autismi, neurologiset sairaudet tai ympäristötekijöiden poikkeavuudet, puhutaan tällöin kielellisestä erityisvaikeudesta tai erityisestä kielihäiriöstä. (Kunnari ja Leinonen 2011, 147.) Kielellinen erityisvaikeus on poikkeavaa kielen kehitystä. Poikkeavassa kielen kehityksessä on suuri ero henkilön ei-kielellisissä ja kielellisissä taidoissa. (Korpilahti 2011, 45.)

Arviot kielellisen erityisvaikeuden esiintyvyydestä Suomessa vaihtelee tällä hetkellä kolmesta prosentista kymmeneen prosenttiin. Kielellisen erityisvaikeuden taustalla on usein sanaston hidas kehittyminen. Aivojen toimintahäiriön oletetaan olevan kielellisen erityisvaikeuden taustalla, lisäksi taustalla voi olla niin ympäristötekijöitä kuin perinnöllisiä tekijöitä. Erityisvaikeutta selittävät teoriamallit voidaan jakaa kahteen ryhmään: niihin, jotka pyrkivät selittämään vaikeutta kielitaidon ongelmilla ja teorioihin, jotka kuvaavat sitä prosessointiongelmana. Kielitaidon ongelmiin viitataan esimerkiksi erilaisten kielioppisääntöjen oppimisen vaikeutena. Prosessointiongelmia ovat rajoitteet muun muassa puheen havaitsemisessa, työmuistissa, toiminnanohjauksessa, tarkkaavuudessa sekä reaktioajoissa. (Kunnari ja Leinonen 2011, 147–149.)

Kielellisessä erityisvaikeudessa sanojen oppiminen on hidasta ja ensisanat tulevat myöhään taikka jo aiemmin opitut sanat jäävät pois käytöstä. Ensisanat voivat tulla vuosienkin kuluttua lapsen syntymän jälkeen. Usein myös sanojen yhdistäminen lauseeksi viivästyy ja käsitteiden ja kielioopin oppiminen on hidasta lapsilla, joilla erityisvaikeutta. Tyypillistä erityisvaikeuteen on myös epäselvä puhe ja siitä johtuvat erilaiset kommunikoinnin vaikeudet. Sosiaalinen vuorovaikutus on haasteellista lapselle sekä ymmärtäminen ja itseilmaisuus ovat heikkoa. Kielelliseen erityisvaikeuteen voi kuulua erinäisiä muita oireita niin sanottuja liitännäisoireita, joita ovat muun muassa tarkkaavuuden häiriöt, toiminnanohjauksen ongelmat, motorinen kömpelyys sekä aistisäätelyn vaikeudet. (Aivoliitto s.a.a www-sivut.)

Kielellisen erityisvaikeuden ominaispiirre on ongelma sietää voimakkaita ääniärsyksiä sekä havaita ääniärsykkeiden erillisyyttä ja haaste erottaa tarkasti ääniärsyksiä. Kielellisessä erityisvaikeudessa lapsi ei kykene reagoimaan kunnolla eri ääniin ja ääniympäristön muutoksiin. Lapsella on vaikeuksia tulkita puheen eri piirteitä ja hitautta käsitellä kuuloinformaatioita. Lisäksi haasteita on sarjoittaa ääniärsyksiä ja tuottaa niitä. Kielellisen erityisvaikeuden erityispiirteisiin kuuluu myös heikko fonologinen tietous, heikko lyhytkestoinen kuulo- ja työmuisti. (Korpilahti 2011, 46.)

4.1.3 Äännevirheet

Äänteet eli foneemit ja ääntäminen kuuluvat fonologiaan eli äänneoppiin. Kun lapsi oppii kieltä, hän oppii oman äidinkieltensä fonologisen järjestelmän. Lapsi oppii, että kullakin äänteellä on oma merkitys ja tapa ääntää. Normaalisessa fonologisessa kehityksessä lapsi oppii yhdistelemään äänteitä ja erottamaan ne toisistaan. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 61.)

Normaalin ja epänormaalin ääntämisen raja on vaikea määritellä. Voidaan sanoa, että sanojen ääntäminen on poikkeavaa silloin, kun se eroaa kulttuuri- tai ikänormeista. On sanottu, että ääntämistä voidaan olettaa virheelliseksi, silloin, jos puhe on sen verran poikkeavaa, että ympäristö reagoi siihen, puhe on häiriö kommunikoinnille tai puhujalle aiheutuu siitä mielipahaa. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 60.)

Noin 80 prosenttia lasten puhehäiriöistä ovat äännevirheitä. Äännevirheet ovat pojille tavallisempia kuin tytöille. Suomalaislasten yleisimmät äännevirheet liittyvät kirjaimiin [r] ja [s]. Harvemmin esiintyy äännevirheitä muista kirjaimista kuten [h], [l], [k], [t] ja [d]. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 60.)

Virheellinen artikulointi eli ääntäminen voi olla äänteiden puuttumista kokonaan tai puheäänteiden virheellistä ääntämistä. Artikulaatio-ongelmat voivat liittyä ääntöelinten eli huulten, suulaen, kielen ja kurkunpään väärästä sijoituksesta, liikkeiden ajoittamisen, nopeuden tai suunnan epätarkkuudesta taikka niiden yhteistoiminnan häiriöstä. Äännevirheitä kuvaillaankin niiden vääristyneen ääntämistavan, -paikan ja soinnin mukaisesti. Erilaiset äännevirheet nähdään yleisesti puhemotoriikan virheellisinä toimintoina. Äännevirheistä voidaan käyttää myös nimityksiä artikulaatiovirhe tai dyslalia. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 64; 65.)

Korpisen ja Nasretdin (2011, 64) mukaan äännevirheitä voidaan kuvailla myös äänteiden poisjäämisenä, äänteiden korvautumisella sekä äänteiden vääristyneisyytenä. Joskus, mutta erittäin harvoin lapsi voi lisätä sanoihinsa ylimääräisiä äänneitä. Pikkuisten lasten puheessa äänteiden korvautuminen jollakin muulla on hyvin yleistä.

Virheellisen artikuloinnin syynä voi olla orgaaninen eli elimellinen ongelma. Tällöin se johtuu rakenteellisista, sensorillisista eli aistimuksellisista tai neuromotorillisista poikkeavuudesta ja kehitysviivästyistä. Aistimukselliset ongelmat liittyvät esimerkiksi kuulovammoihin, rakenteelliset eroavaisuudet muun muassa huuli- ja suulakihalkeamiin. Neuromotoriset ongelmat aiheuttavat muun muassa dysatria ja dyspraksiaa. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 64–65.)

Dysatria merkitsee motorisia puheongelmia/puhehäiriöitä. Nämä johtuvat puheen tuottamiseen tarvittavien liikkeiden eroavasta toimimisesta esimerkiksi rajoittuneesta liikelaaajuudesta. Dysatriaan liittyy läheisesti erilaisia äänen tuottamiseen, artikuloimiseen, puhumisen nopeuteen ja hengityksen kontrolloimiseen liittyviä ongelmia. Dysatriassa ihmisen artikulointi voi olla epäselvää, kankealta kuulostavaa jopa melkein puuroutuneelta. Puhe ääni saattaa olla heikon oloinen, puhumisnopeus usein hidastunut. Puhtaasti dysatrisessa ongelmassa ei ole kielessä ongelmia sillä puheen ymmärrys, lukeminen ja kirjoitus sekä sanavaraston hyödyntäminen ovat edelleen toiminnassa. (Kunnari ja Savinainen-Makkonen 2004, 194, 197.) Dyspraksiassa puheliikkeiden suunnitteleminen, ohjailminen ja toteuttaminen eivät onnistu ja ihminen ei pysty tuottamaan tahtomaansa sanaa. Dyspraksiassa puhe on vähäistä tai sujumatonta ja vaikea ymmärtää. Dyspraksiassa pääongelma on vaikeus tahdonalaisen puhemotoriikan hallitsemisessa. (Savinainen-Makkonen ja Kunnari 2004, 178.)

Virheellisen ääntämisen syynä voivat olla myös mekaaniset asiat kuten puhe-elinten vammautuminen tai leikkauksen aikana syntyneet rakenteelliset muutokset, jotka vaikeuttavat äänteiden aikaansaamista (Korpinen ja Nasretdin 2011, 65).

Silloin, kun ääntämisvirheen taustalta ei löydy minkäänlaista elimellistä syytä, on kyse toiminnallisesta eli funktionaalisesta äännevirheestä. Toiminnalliset äännevirheet voivat johtua rakenteellisista sekä fysiologisista syistä sekä sensomotorisista taidoista. Osasyynä voi olla myös heikohko äänteiden erottelutaito, joskus myös psykologiset asiat voivat synnyttää funktionaalisia äännevirheitä. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 65.)

Kielitieteelliseen näkemykseen pohjautuen artikulaatiovirheet voidaan jakaa foneettisiin ja foneemisiin häiriöihin. Foneettisella äännevirheen merkitys tarkoittaa poikkeuksellisesti tuotettuja äänneitä. Lapsen puhe saattaa kuulostaa epätarkalta, mutta sanojen ydin on ymmärrettävä. Foneettisissa häiriöissä lapsi ymmärtää oman kielensä säännöt, mutta äänneen tuottaminen on epätarkkaa. Foneettisissa häiriöissä on kyse vähäisistä, yksittäisistä äännevirheistä. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 66.)

Foneemisia häiriötekijöitä kutsutaan yleisesti fonologisiksi häiriöiksi. Foneeminen äännevirhe vaikuttaa yleensä lapsen puheen ymmärrettävyyteen ja täten se on asteeltaan syvempi häiriö lapsen kielessä verrattuna foneettiseen häiriöön. Foneemisissa eli fonologisissa häiriöissä on kyse vaikeudesta

oppia ja hallita äännejärjestelmää. Äännevirheisyys esiintyy tuolloin monissa äänneissä ja äänneyhtymissä. Fonologiset ongelmat esimerkiksi viivästyneessä puheessa ilmenevät esimerkiksi vaikeina ääntämisvirheinä, epäjohdonmukaisina äänneiden korvautumisina ja äänneiden sekaantumisina. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 60, 66.)

Erilaisten motoristen syiden aiheuttamat äännevirheet voivat ilmetä hyvinkin eritasoisina. Jos on sattunaisia ääntämisvirheitä lapsella, voi syy olla pelkästään ääntämisen epäonnistuminen. Lapsi on voinut ilman selvää syytä oppia ääntämään äänteen vääristyneesti esimerkiksi ympäristön antaman mallin vuoksi. Puheentuottamisen kömpelyys voi johtua keskushermostollisesta puhemotoriikan ohjauksen vaikeudesta. Ohjailun vaikeus voi olla puhemotoriikan suunnittelemisen, ohjelmoimisen taikka säätämisen häiriöitä. (Korpinen ja Nasretdin 2011, 66.)

4.1.4 Puheen sujuvuus ja sujuvuuden häiriöt

Puheen ymmärtämisen kannalta on puhujan puheen sujuvuus erityisen tärkeä ominaisuus. Selkeä ja sujuva ilmaiseminen puheessa on kielellisen järjestelmän ja puheen motorisen tuottamisen onnistuvaa yhteistyötä. Sujuva puhe on jatkuvaa, ilman toistoja. Se jaksoitellaan oikein, jolloin puhe ja sen tuotus ovat selkeitä. Lisäksi sujuva puhe tulee ilman ponnisteluja, artikulaatio ja puheen liikkeet tulevat hallitusti. Aina puhe ei kuitenkaan ole sujuvaa ja henkilöllä voi ilmentyä häiriöitä puheen sujuvuudessa. Näitä häiriöitä ovat änkytys ja sokellus. (Ström ja Lempinen 2011, 192–193, 195.)

Änkytyksessä puhe lukkiutuu, äänneissä sekä tavuissa on toistoja ja sanoja voidaan venyttää ja pitkittää. Puheessa voi esiintyä taukoja ja sanoista voidaan käyttää kiertoilmaisuja. Henkilöllä voi olla kasvoissa ja kehossa erilaisia tahdottomia liikkeitä. (Lasanen 2012, 78–79; Jansson-Verkasalo ja Eggers 2010, 235.) Jännittäminen tai puhumisen pelko lisäävät änkytystä, jonka vuoksi änkytyksestä kärsivä henkilö voi alkaa välttelemään puhumista (Lasanen 2012, 78–79). Änkytysoireet alkavat lapsilla useimmiten 2–5 -vuoden iässä (Lasanen 2012, 79; Ström ja Lempinen 2011, 194).

Puheen sujuvuuden häiriö änkytys on kehittynyt lapselle perimän ja ympäristötekijöiden yhteisvaikutuksesta (Lasanen 2012, 78–79). Änkytyksen kehittymiselle on myös muita syitä esitetty esimerkiksi se, että änkytys on persoonallisuuden häiriö, perimästä johtuva, änkytys on opittu käyttämistapa tai se on neurofysiologinen häiriö. Änkytys voi olla myös monien osatekijöiden yhteisvaikutuksesta johtuva asia. (Jansson-Verkasalo ja Eggers 2010, 236.)

Änkytystä harvinaisempi puheen sujuvuuden häiriö on sokellus. Puheen sokellus tarkoittaa erittäin nopeaa puhetta, josta ei saa selvää. Puheesta puuttuu selkeä rytmi. Puhujan puhe syöksähtelee rypäinä ja on epäselvää sekä sanamuodoissa esiintyy virheitä. Sokelluksessa puheessa on taukoja, mutta tauot eivät rytmitä puhetta selkeäksi. Sokelluksessa puhujan tauot ja nopea sanaryöpyt menevät sekaisin ja tällöin puheen ymmärtäminen on vaikeaa. Nopea ja epätarkka sekä rytmiton puhe luokitellaan sokellukseksi, mikäli sitä on kestänyt yli kolme kuukautta. Änkyttävällä ihmisellä voi olla

myös sokellusta. (Lasanen 2012, 79–80.) Sokelluksessa esiintyy artikulaatiohäiriöitä esimerkiksi ään-
teiden vajaata ääntämistä. Sokellusoireet voivat johtua ensisijaisesti kielellisistä vaikeuksista. (Ström
ja Lempinen 2011, 195–196.)

4.1.5 Muita puhe- ja kielihäiriöiden aiheuttajia

Ongelmia lapsen kielessä ja puheessa voivat aiheuttaa useat eri syyt kuten ongelmat aisteissa kuten
kuulossa. Kuulohäiriöt vaikeuttavat puheen kuulemista ja vuorovaikutusta toisten kanssa. Kuulovika
vaikeuttaa sanojen ääntämistä ja äänimaailman hahmottamista. Kuulo-ongelmista kärsivällä voi olla
myös vaikeuksia oppia lukemaan ja kirjoittamaan, koska monesti sanat opitaan kuulemisen perus-
teella. (Huttunen 2010, 224–225.)

Autismin kirjon häiriöissä on yleensä aina merkityksellisiä viiveitä kehityksessä ja poikkeavuutta ei-
kielellisissä ja kielellisissä vuorovaikutustaidoissa. Kielen oppiminen on vaikeaa autistiselle henki-
lölle ja sanojen symbolisen merkityksen ymmärtäminen on vaikeaa. (Jansson-Verkasalo, Lepistö ja
Korpilahti 2010, 229–231.) Kehitysvammaisilla voi esiintyä ongelmia kielessä ja vuorovaikutuksessa.
Todella usein kehitysvammaisten lasten ja usein myös CP-vammaisten lasten heikoiten kehittyvä
osa-alue on kielelliset taidot. (Launonen 2010, 246–247.)

Dysleksia on lukemisen ja kirjoittamisen oppimisen vaikeus tarkemmin sanottuna lukivaikeus. Dys-
leksia on vakava vaikeus oppia lukemaan. Lukivaikeudessa on vaikeuksia ymmärtää lukemaansa ja
lukeminen ei ole sujuvaa. (Lyytinen 2010, 257–258.)

Mutismi on sitä, että jo puhumaan oppinut lapsi lakkaa yhtäkkiä puhumasta. Mutismi alkaa lapsella
yleensä alle kouluikäisenä. Puhumattomuuden taustalla voi olla esimerkiksi traumaattinen tapah-
tuma tai lapsi on alkanut pelkäämään puhumista ja kokee puhumisen vaaralliseksi. Aina ei kuiten-
kaan ole taustalla mitään erityistä syytä lapsen puhumattomuudelle. Syitä mutismiin ei täysin tie-
detä, mutta yksi mahdollinen osasyynä voi olla lapsen lähipiirissä olevien ihmisten vähäpuheisuus.
Lapsi voi olla ujo ja pelokas erilaisissa tilanteissa esimerkiksi päivähoitossa, mutta myös päättäväi-
nen puhumattomuutensa suhteen. Mutismia on se, että lapsen puhumattomuus on kestänyt ainakin
yli puoli vuotta. Lapsi voi olla puhumatta pitkiä aikoja koko ajan tai saattaa valikoida tilanteita, joissa
ei puhu ja puhuu. Esimerkiksi lapsi saattaa olla puhumatta koulussa tai hoidossa koko ajan, mutta
kotona voi puhua joissakin tilanteissa, tällaista valikoivaa puhumattomuutta kutsutaan termillä selek-
tiivinen mutismi. (Lasanen 2012, 80.)

4.2 Kielen kehityksen tukeminen

Normaali varhaiskehitys kielessä noudattaa kutakuinkin seuraavaa kehityskulkua: 8 kuukautisella
vauvalla on monipuolista jokeltelua, 12–15 kuukautta vanhalla on kyky käyttää eleitä ilmaisun tu-
kena, 18 kuukautisella lapsella on 10–12 merkityksellistä sanaa, 24 kuukautta vanhalla lapsella ilme-
nee sanaliittoja ja ensi lauseita sekä lapsi on kiinnostunut kuulemastaan puheesta, 36 kuukauden
ikäisen puhe on lähes kokonaan ymmärrettävää. (Korpilahti 2011, 42.)

Erilaiset puhe- ja kielihäiriöt saattavat tulla esille jo lapsen varhaisesta ääntelystä, äänien aikaansaamista reaktiosta, sosiaalistumisesta kieliyhteisön kanssa, käsitteistössä sekä lauserakenteesta ja kielen käyttöön liittyvistä taidoista. Kieliongelman syntyyn vaikuttavat asiat liittyvät vahvasti kuulun havainnointiin, kielen tuottamiseen sekä kognitiiviseen prosessointiin. (Korpilahti 2011, 42.)

Kolmevuotiaan lapsen kielen kehitystä tulee arvioida, seurata ja tutkia, jos huomaa, että lapsen äänneasussa sanoissa on puutteita, hänellä on suppea sanavarasto, jossa on pääasiassa verbejä ja substantiiveja, hän taivuttaa sanoja todella vähän ja hän ei toimi kaksiosaisen ohjeiden mukaisesti taikka ymmärtää ne väärällä tavalla. 4–6-vuotiaat tarvitsevat kielenkehityksen tutkimista, jos on puutteita vuorovaikutuksessa, puheessa käytetyt lauseet ovat yksitoikkoisia, ei osata kertoa näytetystä kuvasta, on vaikeuksia hallita taivutusmuotoja sanoista, asioiden ja termien kuvaaminen on epätarkkaa ja puutteellista, lisäksi sanavarasto on vähäinen. (Siiskonen, Aro ja Lyytinen 2014, 131.)

Lapsen puheen- ja kielen kehitystä seurataan neuvolassa, sillä lastenneuvolan tehtävä on tukea lapsen terveyttä sekä seurata lapsen fyysistä kehitystä ja kasvua. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä enemmän seurataan myös lapsen psyykkistä, sosiaalista, emotionaalista ja neurologista kehitystä. (Pöyhönen 2013, 20.)

Jos perheessä, neuvolassa tai lapsen päivähoitossa ollaan huolissaan tai epävarmoina lapsen kielen- ja puheenkehityksestä ja kommunikointitaidoista tehdään lähete puheterapeutin luokse. Mikäli neuvolassa herää epäily kielellisestä erityisvaikeudesta tulee aloittaa tukitoimet lapsen auttamiseksi. (Pöyhönen 2013, 20.) Neuvolasta lapsi voidaan myös ohjata tarvittaessa lasten neurologin vastaanotolle. Lapsen kielen kehityksen jatkotutkimukset ovat aiheellisia, jos lapsi ei ymmärrä puhetta vielä 18 kuukauden iässä tai hän ei puhu yhtäkään sanaa kahden vuoden iässä, ei puhu lauseita kolmevuotiaana tai kielellinen ilmaisu on rakenteellisesti poikkeavaa vanhemmalla iällä. Tutkimuksia voidaan käynnistää myös aiemmin, mikäli on epäily lapsella kuulovaurioista tai muunlaisesta kehityshäiriöstä. (Huttunen ja Jalanko 2017.)

4.2.1 Puheterapia

Jos neljävuotiaan lapsen puheen tuottaminen on vielä todella haastavaa ja kielen ymmärtäminen haastavaa, on syytä lapsen päästä puheterapeutin luokse, myös änkytys tuon ikäisellä lapsella on syy mennä puheterapeutin vastaanotolle. Puheterapia lapsen yksittäisistä äännevirheistä alkaa yleensä lapsen ollessa 5–6-vuotias. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen ja Kurvinen 2006, 280.)

Kielihäiriöissä diagnoosia ovat yhdessä tekemässä puheterapeutti, mahdollisesti neuropsykologi sekä erikoislääkäri, joka voi olla muun muassa korvalääkäri, foniatri tai lastenneurologi. Virallisen varsinaisen diagnoosin tekee kuitenkin lääkäri. (Savinainen-Makkonen ja Kunnari 2004, 151.)

Jos lapsi tarvitsee tukea kielen kehityksen suhteen, laaditaan hänelle kuntoutussuunnitelma. Kuntoutussuunnitelmassa tulee olla lapsen perustiedot, laaja-alainen kuvaus lapsesta, kuntoutuksen tavoitteet, kasvatuksen keinot ja sisällöt, yhteistyö sekä kehityksen seuranta ja arviointi. (Alijoki 2011, 79.)

Puheterapiassa on erilaisia vaihtoehtoja toteuttaa. Terapia voi olla ryhmäterapiaa, yksilöterapiaa, sopeutusvalmennusta, kotiharjoitusohjelmää, vanhempien neuvontaa ja ohjausta sekä lapsen lähiympäristön ohjausta esimerkiksi varhaiskasvatushenkilöstön. (Sellman ja Tykkyläinen 2017, 55.) Puheterapiassa pyritään tukemaan lapsen kielenkehitystä niillä osa-alueilla, joissa on avuntarvetta. Lapsi harjoittelee terapeutin kanssa kommunikoimista ja vuorovaikutusta. Samalla harjoitetaan yhteistyötaitoja kuten työn tekemistä loppuun, keskittyneenä ja tarkkaavaisena pysymistä ja vuoron odottamista keskusteluissa. Puheterapiassa lapsi harjoittelee kielen ja puheen ymmärtämistä, puheen tuottamista ja ilmaisemaan itseään kielellisesti. Suun alueen motoriikkaa, artikulointia, äännteitä ja lukemis- ja kirjoitustaitoa vahvistetaan erilaisilla harjoitteilla kuten lorutuksilla, tavutuksilla, äännteillä ja riimeillä. (Aivoliitto s.a.b www-sivut)

Puheterapiassa ja kielellisessä kuntoutuksessa tuetaan kielen kehitystä ja tarvittaessa etsitään lapselle puhetta tukevaa tai korvaavaa menetelmää. Erilaisiin kommunikointitapoihin kuuluvat esimerkiksi tukiviittomat, kuvat, eleet sekä ilmeet, piirtäminen ja puhelaitteet. Puheterapeutin työssä on tärkeää neuvoa lapsen lähiympäristöä erilaisten kommunikointikeinojen käytössä, jotta lapsi voisi omaksua näitä keinoja lähiympäristöltään. Näiden erilaisten keinojen avulla tahdotaan tukea ja edistää lapsen puheen ymmärtämistä, itseilmaisua, osallistumista sekä oma-aloitteellisuutta. (Aivoliitto s.a.c www-sivut.)

4.2.2 Varhaiskasvatus

Päivähoidossa tapahtuvan varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä on edesauttaa lapsen kielellisten valmiuksien ja taitojen kehittymistä, samalla vahvistetaan lapsen kielellisiä identiteettejä. Lapsen tahdotaan innostuvan kielestä ja oppimaan sekä tutkimaan uusia asioita. Pikkulapselle kehittymässä olevat kielelliset taidot mahdollistavat lapselle uusia keinoja vaikuttaa, mahdollisuuden osallisuuteen ja aktiiviseen toimijan rooliin. Kieli on lapselle keino oppia asioita, mutta samalla se on myös oppimisen kohde. Kielen avulla otetaan haltuun moninaisia tilanteita ja asioita. Kielen avulla ollaan vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa, ilmaistaan itseä ja hankitaan tietoa. (Opetushallitus 2016, 40; Siilinjärven kunta 2017, 41.)

Kielellistä kehitystä tukee lapselle varhaiskasvatuksen moninainen kieliympäristö sekä ammattikasvattajien yhteistyö lapsen huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää antaa kannustavaa ja johdonmukaista palautetta lapselle hänen kielenkäyttämistään ja vuorovaikutustaidoistaan. Päivähoidossa tulee ottaa huomioon, että lapsi kasvaa erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kodissa kieli voi olla erilaista ja monikielistä. Kulttuurin ja kielten moninaisuus otetaan huomioon varhaiskasvatuksessa yhteistyönä huoltajien kanssa. (Opetushallitus 2016, 40; Siilinjärven kunta 2017, 42.)

On hyvä muistaa ja tiedostaa, että saman ikäryhmän lapset voivat olla täysin erilaisissa vaiheissa kielen kehityksen osa-alueilla. Lapsen kielelliset identiteetit kehittyvät, kun häntä neuvotaan tuetusti kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä aihealueilla. Lapsen kehittyviä kielellisiä osa-alueita ovat kielen käyttämisen taidot, kielitietoisuus, vuorovaikutustaidot, taidot ymmärtää kieltä ja tuottaa puhetta sekä sanavarasto ja kielellinen muisti. (Opetushallitus 2016, 40; Siilinjärven kunta 42.)

Lapsen vuorovaikutustaitojen kasvamisen vuoksi on tärkeää, että lapsi kokee tulleensa kuulluksi ja myös hänen sanaton viestintä otetaan huomioon. Lasta tulee kannustaa kommunikoimaan toisten lasten sekä aikuisten kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsia tuetaan ymmärtämään kieltä esimerkiksi mallintamisen avulla eli asioita sanallistetaan ja lapsen kanssa keskustellaan paljon, varhaiskasvat- taja antaa lapselle kielellisiä esimerkkejä ja lapsi toistaa. Varhaiskasvatusympäristöissä luetaan pal- jon satuja yhdessä lasten kanssa ja tämä auttaa lapsen kielen kuulemista ja kuullun ymmärtämistä. Lapsen puheen tuottamisen taitoa mahdollistetaan kannustamalla lasta puhumaan paljon erilaisissa tilanteissa. Kielen käyttötarkoituksia ohjataan, esimerkiksi lapsen kanssa vuorotellaan puhumista, selittämistä tai asian kertomista sekä samalla voidaan eläytyä kerrontaan myös elein. Varhaiskasva- tuksessa tuetaan lapsen sanavaraston kehittymistä erilaisilla harjoituksilla, toistoilla ja asioiden ni- meämisen avulla. Varhaiskasvatuksessa kielen kehitystä tuetaan monilla erilaisilla harjoitteilla, kuten äänneharjoitteilla, lauluilla, runoilla, loruleikeillä, erilaisilla sanatehtävillä sekä saduttamisella. Lapsi oppii myös leikkien kautta paljon, muun muassa kielen käyttötarkoituksia. (Opetushallitus 2016, 41; Siilinjärven kunta 2017, 42–43.)

Varhaiskasvatuksessa on monesti käytössä puhetta tukevia tai korvaavia kommunikointitapoja kuten tukiviittomat ja kuvat. Puheen tueksi olevat keinot voivat auttaa lapsen kielen ymmärtämistä sekä itseilmaisua. Varhaiskasvatuksessa tehdään paljon yhteistyötä varhaiserityisopettajien ja puhetera- peuttien kanssa. Joskus lapsilla voi olla avustaja päivähoidossa mukana, tällöin avustaja auttaa lasta kommunikoinnin kanssa. Yhteistyö eri tahojen kanssa auttaa lapsen kielen kehitystä ja selviytymään sen haasteissa. (Aldenius-Jokivuori, Eronen, Laakso 2014, 174–176.)

Elekieli ja olemuskieli ovat sanatonta viestintää, jotka tukevat puhuttua asiaa. Olemuskieleen kuuluu ääntely, ilmeet, äänensävyt, eleet, toiminta, nauru ja itku sekä kehon asennot. Näillä kaikilla pyri- tään vahvistamaan sanallista viestintää. Jos esimerkiksi halutaan tukea lapsen ymmärtämistä käs- kyistä kuten pukea vaatteet päälle, voidaan sanoa pukea ja sitten näyttää mallia esimerkiksi laittaa sukka jalkaan. (Laatikainen 2012, 150–151.)

Kuvat ovat yleisesti käytetty apu viestinnässä esimerkiksi päiväkodissa. Kuvakommunikoinnissa ker- rotaan jokin asia kuvien avulla. Jos esimerkiksi kerrotaan, mitä on välipalana, voidaan selittää esi- merkiksi, että on banaania, niin näytetään samalla kuva banaanista. Kuvat voivat olla esimerkiksi piirrettyjä kuvia, valokuvia, tietokoneella tehtyjä graafisia kuvia. (Haaksilahti 2012, 152–153.)

Tukiviittomien käyttämisen etuna on se, että niiden käyttämiseen ei tarvita muita apuvälineitä, sii- hen ei tarvita kuin omat kädet. Monet viittomat ovat myös hyvin asiaa kuvaavia ilmaisuja sanoista.

Näin ollen ne auttavat ja tukevat erilaisten käsitteiden muistamista ja ilmaisua. Tukiviittomien käyttämisen hyvänä etuna on se, että ymmärtämisen näkökulmasta viesti välittyy samanaikaisesti kahden eri aistin kautta (näkö ja kuulo). Lapsen oma viittominen aktivoi hänen kosketus- ja lihastuntoaan ja liikkeen syntymistä. Näistä jää helposti mieleen muistijälkiä, joiden avulla on helppo palauttaa asioita ja ilmaisuja mieleen. Viittomien käyttämisen on huomattu lisäävän puheyrytyksiä ja edistävän puheen kehitystä. Pienen lapsen puhe-elimistön motoriikan kehittyminen ei välttämättä kulje samassa sykliässä kielellisen ajattelun kehityksen kanssa. Viittomia osaava lapsi kykenee tällöin ilmaisemaan haluaan ja tahtoaan hyvinkin varhaisessa vaiheessa, vaikka varsinainen puhuminen olisikin haastavaa, tukiviittomat täten edistävät puheen kehitystä. (Haaksilahti 2012, 147–148.)

Kuten aiemmin on kerrottu, varhaiskasvatuksella on hyvin laajat mahdollisuudet ja monenlaiset keinot lapsen kielen kehityksen tukemiseen sekä suuri vastuu lapsen kehityksen havainnoinnista ja tukemisesta. Seuraavassa luvussa käsitellään yllä kuvatun teorian pohjalta toteutettua opasta 3–6-vuotiaiden lasten kielen kehityksen tukemiseen sekä oppaan tekoprosessia.

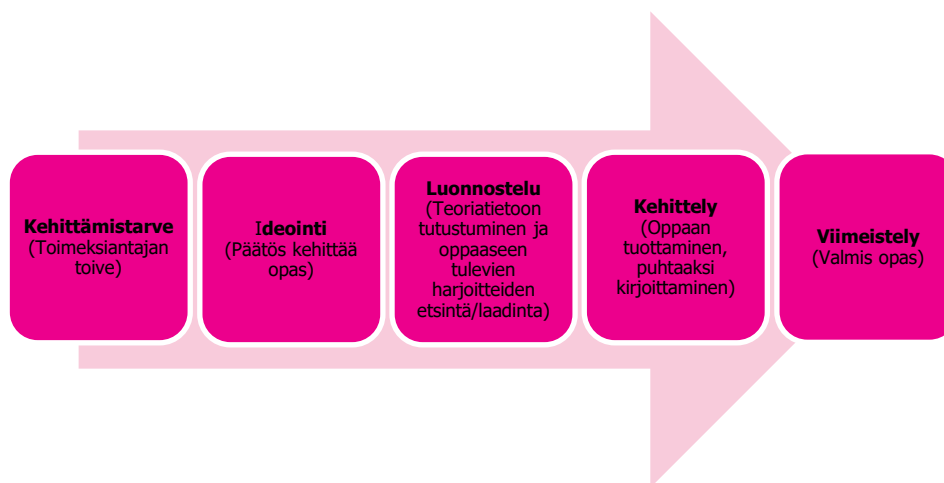
5 OPAS 3–6-VUOTIAIDEN LASTEN KIELEN KEHITYKSEN TUKEMISEEN

Koska opinnäytetyössä suunniteltiin ja kehitettiin opas, oli opinnäytetyö tyypiltään kehittämistyö. Opinnäytetyön toteutustapa kehittämistyönä selvisi jo ihan ensimmäisessä palaverissa toimeksiantajan kanssa, sillä heillä oli valmiiksi esittää toivomus ja tarve. Opinnäytetyön alussa oltiin useamman kerran yhteydessä toimeksiantajaan ja yhteistyökumppaneihin, muun muassa tarkentavien kysymysten ja oppaan sisältötoiveiden vuoksi.

Kehittämistyöstä voidaan käyttää myös termiä tuote- ja prosessikehitys. Kehittämistyöllä tarkoitetaan järjestelmällistä tekemistä jonkin tutkimuksen tuloksena tai käytännössä saadun tiedon hyödyntämistä uuden tuotteen, aineen, tuoteprosessin, menetelmän tai järjestelmän luomiseksi ja kehittämiseksi. Samalla voidaan myös parantaa jo olemassa olevaa toimintaa, tuotetta tai järjestelmää. (Tilastokeskus s.a. www-sivut.)

5.1 Oppaan työprosessi

Tuotekehitysprosessiin kuuluvat viisi vaihetta, jotka ovat ongelmien tai kehittämistarpeiden tunnistaminen, ideointivaihe, tuotteen luonnosteleminen, tuotteen kehittäminen ja viimeistely (Jämsä ja Manninen 2000, 85). Opinnäytetyön oppaan tekeminen eteni näiden tuotekehitysvaiheiden mukaisesti ja on lueteltu alla olevassa kuviossa (kuvio 1).

KUVIO 1. Opinnäytetyön eteneminen kytkettynä tuotekehitysprosessin vaiheisiin (Jämsä ja Manninen 2000, 85.)

Tuotteen kehittämisprosessi alkaa siitä, että on olemassa jokin ongelma tai tarve, johon kehitettävästä tuotteesta on apua. (Jämsä ja Manninen 2000, 85.) Kehittämistarve opinnäytetyölle tuli opinnäytetyön toimeksiantajalta. Siilinjärven varhaiskasvatuksessa olevilla lapsilla esiintyy kielessä ja puheessa erilaisia haasteita ja heiltä tuli toive laatia lasten kielenkehityksen tukemiseen liittyvä apukeino, joka opinnäytetyön myötä valmistuisi.

Ideointivaiheessa valitaan keino, jolla lähdetään ratkaisemaan havaittua ongelmaa tai vastamaan tarpeeseen. Samalla perusidea tuotteelle alkaa hahmottua. (Jämsä ja Manninen 2000, 85.) Toimeksiantajan ehdotus kehittää lasten kielen kehityksen tukemiseen liittyvä opas, osoittautui hyväksi ideaksi lähteä jatkojalostamaan. Samalla oppaan perusidea siitä, että se sisältäisi pelkästään kielellisiä ja puhtaasti puhumiseen liittyviä harjoituksia, tuli tarkennuksena toimeksiantajalta. Samalla päätettiin, että oppaasta tehdään pelkästään sähköinen versio, jonka voi oppaan käyttäjä sitten tulostaa tahtoessaan. Oppaan valmistaminen fyysiseksi kirjaksi, olisi tullut kalliiksi, koska kirjoja olisi pitänyt valmistaa useita kappaleita. Oppaan valmistaminen pelkästään sähköiseksi versioksi oli kaikkien osapuolten kannalta paras vaihtoehto.

Tuotteen luonnosteluvaiheessa syntyy tuotteen ratkaisuluonnos ikään kuin tuotteen käsikirjoitus. Tuotteen luonnoksen suunnittelu vaatii kehiteltävään asiaan perehtymistä, tieto siitä millainen tuote luodaan ja miten se itse käytännössä toteutetaan. Lisäksi tieto kohderyhmästä ja tuotteen toimintaympäristöstä on hyvä omaksua. (Jämsä ja Manninen 2000, 85.) Tässä vaiheessa perehdyttiin teoriatietoon lasten kielen kehityksestä, erilaisista kielen kehityksen haasteista ja tukimuodoista. Samalla myös omaksuttiin tietoa lapsen kehityksestä ja varhaiskasvatuksesta. Oppaaseen etsittiin ja keksittiin harjoituksia erilaisista lähteistä kuten kirjat ja internet. Samalla oltiin myös yhteydessä yhteen puheterapeuttiin ja häneltä saatiin neuvoja harjoitteiden etsintään ja lähdekirjallisuuteen.

Tuotteen kehittälyvaihe tarkoittaa itse tuotteen tekemistä. Tuotteen valmistaminen etenee luonnosteluvaiheessa laadittujen ratkaisujen mukaan. Kehittälyvaiheessa tuotoksesta valmistuu mallikappale, jota voidaan testata ja sitten arvioida. Testauksen avulla voidaan huomata puutteita tuotteesta ja etsiä puutteisiin ratkaisuvaihtoehtoja. (Jämsä ja Manninen 2000, 85.) Tässä kehittälyvaiheessa oppaaseen suunnitellut harjoitteet kirjoitettiin puhtaaksi. Samalla päätettiin oppaan rakenne ja ulkoasu. Oppaasta tehtiin Microsoft Wordilla pdf-tiedosto, jonka voi sitten halutessaan tulostaa fyysiseksi tulosteeksi.

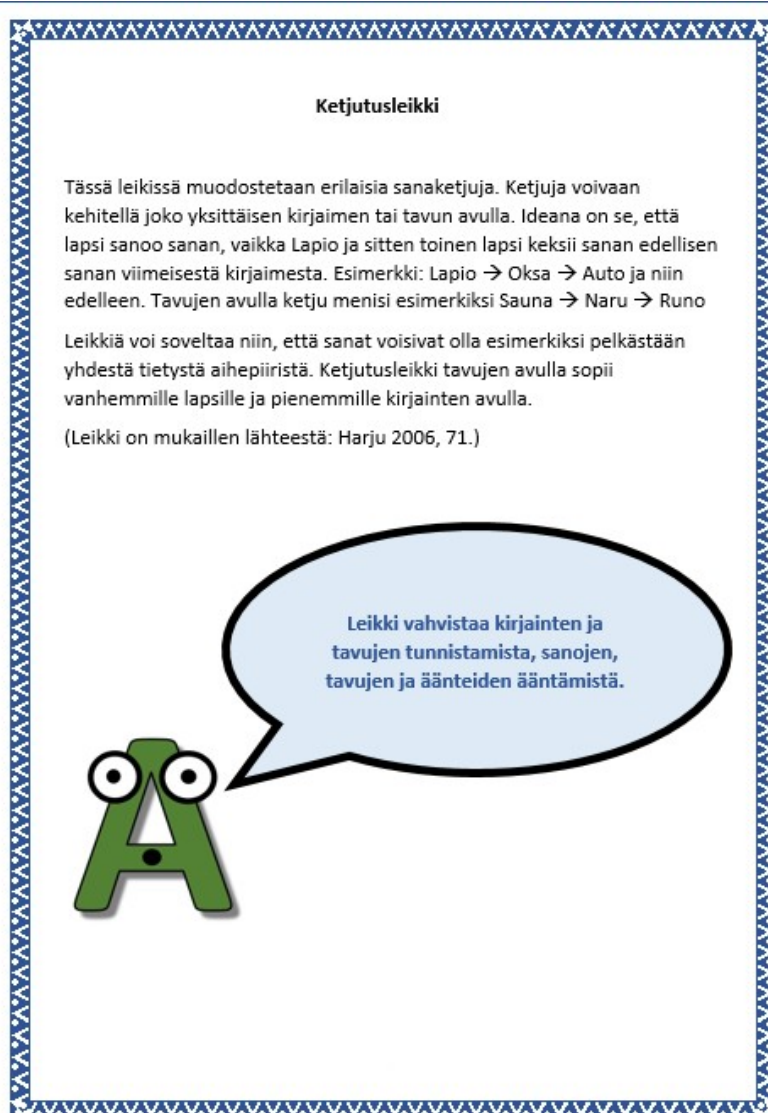
Viimeistelyvaiheessa tuotteen mahdolliset puutteet korjataan ja tuotteen yksityiskohdat viimeistellään. Tuotteelle laaditaan käyttö- ja toteutusohjeet. Samalla voidaan suunnitella tuotteelle markkinointi ja tehdään loppuraportointi tuotekehitysprojektista. Viimeistelyvaiheen jälkeen tuote on täysin käyttövalmis. (Jämsä ja Manninen 2000, 85.) Tässä viimeistely vaiheessa hiottiin vielä oppaan pieniä yksityiskohtia, kuten sitä, missä järjestyksessä oppaan harjoitteet ovat. Samalla kirjoitettiin valmiiksi oppaan johdanto-osio, josta käy ilmi oppaan idea ja miksi se on kehitetty. Lisäksi oppaan lähdeluettelo ja liiteosio viimeisteltiin. Viimeistelyvaiheen jälkeen opas saatiin täysin esittely- ja käyttövalmiiksi. Opas löytyy tämän raportin lopusta liitteestä yksi (Liite 1).

5.2 Oppaan käyttötarkoitus ja oppaan harjoitteet

Kehittämistyönä valmistettua opasta voidaan hyödyntää erilaisissa varhaiskasvatusympäristöissä kuten päiväkotien päivähoitoryhmissä ja perhepäivähoidossa. Tavoitteena oli koostaa kielellistä kehitystä tukeva apuväline, jota jokainen Siilinjärven varhaiskasvatuksessa työskentelevä pystyisi hyödyntämään apunaan.

Oppaasta laadittiin selkeä, mahdollisimman yksinkertainen ja ennen kaikkea helppo käyttää. Toimeksiantajalta tuli toive, että oppaan käyttäminen ei vaatisi työntekijältä etukäteen valmisteluja. Oppaaseen laadittiin johdanto, joka sisältää tiedon oppaan käyttötarkoituksesta, lyhyen tiedon kielen kehityksestä ja siitä, miten opas tukee lasten kielen kehitystä. Oppaassa on erilaisia harjoitteita ja ohjeet harjoituksen pitämiseen ja tieto siitä, mihin asiaan lapsen kielen kehityksessä tuetaan kyseisen harjoitteen avulla. Oppaaseen laadittiin myös liitteitä muutamia harjoitteisiin ja lähdeluettelo.

Oppaaseen pyrittiin etsimään harjoitteita monipuolisesti, jotka tukevat niin sanojen ääntämistä, kirjainten tunnistamista ja sanojen muistamista ulkoa. Oppaassa on myös kieltä ja liikkumista yhdistäviä harjoituksia. Harjoitteet, leikit ja tehtävät sopivat varhaiskasvatuksen piirissä oleville 3–6-vuotiaille lapsille, ja useisiin harjoitteisiin on helpompia ja vaikeampia sovellutuksia. Alla esimerkki oppaan harjoitteesta (kuva 1).

KUVA 1. Ketjutusleikki (Ronkainen ja Väyrynen 2018, 3.)

6 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä huomioitiin jo ennen opinnäytetyöprosessin alkua. Opinnäytetyön aiheen tuli olla merkityksellinen, toteuttamisen arvoinen, hyödyllinen ja sillä tuli olla selkeä tarkoitus. Opinnäytetyön aihe todettiin ajankohtaiseksi, tärkeäksi sekä hyödylliseksi.

Opinnäytetyössä on noudatettu kirjoittamisen eettisiä säännöksiä, siitä ettei kenenkään tekstiä saa plagioida eli esittää toisten ihmisten tekemiä tuotoksia omanaan. Työn raportoimisessa ei myöskään saa johdattaa lukijaa harhaan eikä kirjoitettu tieto saa olla puutteellista, vaan tekstistä tulee löytyä kaikki lukijalle tarpeellinen tieto aiheesta totuuden mukaisesti esitettyinä ja asiaa kaunistelematta. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2014, 26.) Muiden alan tutkijoiden ja kirjallisuuden tekijöiden työ on huomioitu asianmukaisesti ja kunnioitettu muiden saavutuksia opinnäytetyön teoriassa niin, että se sisältää lähdeviittauksen aina, kun teksti ei ole opinnäytetyön tekijöidensä omaa. Raportin lopussa on lähdeviittauksiin tarkasti vastaava lähdeluettelo. Oppaan harjoitteisiin, loruihin ja kuviin on myös merkitty lähdeviittaukset, jos niitä ei ole itse suunniteltu opinnäytetyön tekijöiden toimesta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, 6.)

Opinnäytetyön luotettavuus koostuu hyvin pitkälle teoratiedon monipuolisesta käyttämisestä ja lähteiden kriittisestä tarkastelusta. Opinnäytetyön aihetta on tutkittu kattavasti ja vertailtu lähdekirjallisuutta, jotta on pystytty ymmärtämään aihetta laajasti ja saatu selkeä kokonaiskuva aiheesta. Näin on kyetty huomaamaan esimerkiksi vanhentunut tai paikkaansa pitämättömät tekstit. Työssä on käytetty kattavasti useita eri lähteitä ja lähteet ovat olleet ajankohtaisia eli korkeintaan 10 vuotta vanhoja. Muutaman poikkeuksen, tekivät teokset, joiden tieto ei selkeästi ollut vanhentunutta, eikä aiheesta ollut kirjoitettu yhtä kattavasti uudemmissa teoksissa. Siksi perusteellisen tutkimisen jälkeen oli perusteltua käyttää hieman yli 10 vuotta vanhempaa teosta. Opinnäytetyötä oli tekemässä kaksi ihmistä, joten prosessin edetessä näkökulma asioihin on ollut laajempi kuin yksin tehtävässä työssä ja tämä osaltaan on taannut luotettavuutta työlle.

Opinnäytetyön eettisyys huomioitiin myös siinä, että työn taustalla vaikuttivat koko ajan sosiaalialojen korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian määrittelemät sosiaalialan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet sekä varhaiskasvatuksen perusteet 2016. Työprosessin aikana huomioitiin myös sosiaalialaan ja opinnäytetyöhön vaikuttavat lait, kuten muun muassa varhaiskasvatuslaki, sosiaalihuoltolaki ja tekijänoikeuslaki.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa apukeino lasten kielen kehitykseen Siilinjärven kunnan varhaiskasvatukselle. Lopputuloksena syntyi monipuolisia harjoituksia sisältävä opas 3–6-vuotiaiden lasten kielen kehityksen tukemiseen. Työn aihe oli kiinnostava ja ajankohtainen ja antoi tekijöille mahdollisuuden paneutua laaja-alaisesti aiheeseen, joka on hyvin merkittävä lapsen kehityksen kannalta. Kieli ja vuorovaikutus ovat suuressa roolissa elämässä ja antavat mahdollisuuden ajatteluun, tunteeseen, oppimiseen ja havaitsemiseen sekä itseilmaisuuksiin (Nurmilaakso ja Välimäki 2011, 5). Työ antoi tekijöille monipuolisesti ideoita ja työkeinoja kielen kehityksen tukemiseen ja näin ollen valmiuksia toimia ammattitaitoisina varhaiskasvatuksen työntekijöinä.

Työn tekemisessä onnistuttiin siinä, että aihetta tutkittiin erittäin kattavasti, lähteitä tarkasteltiin kriittisesti ja näitä käytettiin hyvin monipuolisesti. Työ täytti myös toimeksiantajan toivomukset oppaan sisällöstä. Työssä pystyttiin noudattamaan toimeksiantajan rajauksia ja työstämään monipuolinen ja yksityiskohtainen opas. Opinnäytetyöprosessin haasteena koettiin aikataulutus. Työn tekijät ovat eri vuosikursseilta, jolloin yhteisen ajan löytäminen koettiin haasteeksi. Etenkin kesäajan osuminen opinnäytetyön toteutuksen ajalle tuotti haasteita, koska tapaamismahdollisuudet olivat hyvin vähäiset.

Kehitettyä opasta olisi voinut käydä testaamassa Siilinjärven varhaiskasvatuksessa oppaan ollessa lähes valmis. Opas olisi kannattanut testata laadun varmistamiseksi, jonka seurauksena huomataan mahdollisia puutteita tai toimimattomia ratkaisuja. Tämän avulla voidaan muokata mallikappaletta ennen virallista tuotetta. (Jämsä ja Manninen 2000, 84.) Oppaan testaamista ajateltiin, mutta yllä mainitun haastavan aikataulun vuoksi tekijät päättivät, ettei opasta lähdetä testaamaan. Jos opas olisi käyty testaamassa ja tämä kirjattu raporttiin, olisi työn valmistuminen voinut viivästyä huomattavasti. Tekijöissä pohdintaa aiheutti myös se, olisiko opas voinut olla nykyistä laajempi ja sisältää vielä monipuolisemmin erilaisia kielen kehityksen tukemisen keinoja. Toisaalta toimeksiantajan toivomus oli tiivis ja selkeä kokonaisuus varhaiskasvatuksen työn hektisyyden vuoksi. Varhaiskasvatuksen työntekijöillä ei työajan puitteissa ole mahdollisuutta paneutua laajaan teokseen.

Oppaan hyödyllisyys varhaiskasvatuksen kentällä ja toimeksiantajan käytössä tulee näkymään tulevaisuudessa. Opasta uskotaan käytettävän tulevaisuudessa, ainakin tekijöiden toimesta. Koska opas on julkaistu Theseuksessa, on se vapaasti saatavilla oleva. Tällöin sitä voi mahdollisesti hyödyntää toimissaan ketkä tahansa varhaiskasvatuksessa toimivat tahot, kuten opiskelijat ja työntekijät. Tekijöiden uran edetessä omassa käytössä olevaan oppaaseen on mahdollista lisätä kielen kehitykseen liittyvää materiaalia ja näin laajentaa opasta. Opasta voisi kehittää jatkossa lisäämällä tähän muita kielen kehitystä tukevia menetelmiä, kuten kuvakommunikointia tai tukiviittomia. Tällöin oppaasta tulisi kattavampi tietopaketti 3–6-vuotiaiden lasten kielen kehitykseen.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

AIVOLIITTO s.a.a Kielellinen erityisvaikeus lapsilla ja nuorilla. [verkkosivusto]. [Viitattu 2018-09-07.] Saatavissa: https://www.aivoliitto.fi/kielellinen_erytisvaikeus/kielellinen_erytisvaikeus

AIVOLIITTO s.a.b Puheterapia. [verkkosivusto]. [Viitattu 2018-09-07.] Saatavissa: https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kielellinen_erytisvaikeus/puheterapia

AIVOLIITTO s.a.c Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot. [verkkosivusto]. [Viitattu 2018-09-07.] Saatavissa: https://www.aivoliitto.fi/kielellinen_erytisvaikeus/kielellinen_erytisvaikeus/puhetta_tukevat_ja_korvaavat_kommunikointikeinot

ALDENIUS-JOKIVUORI, Merja, ERONEN, Tuija ja LAAKSO, Marja-Leena 2014. Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. PS-kustannus, 4. uudistettu painos. 171–186.

ALIJOKI, Alisa 2011. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. Julkaisussa: NURMILAAKSO, Marja ja VÄLIMÄKI, Anna-Leena (toim.) Lapsi ja kieli: kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. [verkkosivusto]. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Opas 13. 77–85. [Viitattu 2018-09-05.] Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

COGNIMED OY A 2017. Viivästynyt ja poikkeava kielen kehitys. [verkkosivusto]. Puheterapian tietopankki. [Viitattu 2018-09-06.] Saatavissa: <https://cognimed.fi/puheterapian-tietopankki/viivastynyt-puheen-ja-kielen-kehitys/>

HAAKSILAHTI, Tiina 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot. Julkaisussa: SALONSAARI, Maria-Elisa, HAAKSILAHTI, Tiina, LAATIKAINEN, Sari, RAINÒ, Päivi ja AUNOLA, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Helsinki: Opetushallitus. 145–156.

HIRSJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko ja SAJAVAARA, Paula 2014. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 19.painos

HUTTUNEN, Kerttu 2010. Kuulovian vaikutukset kommunikaatiotaitojen kehittymiseen. Julkaisussa: KORPILAHTI, Pirjo, AALTONEN, Olli ja LAINE, Matti (toim.) Kieli ja aivot. Turku: Turun yliopisto, Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus. 222–234.

HUTTUNEN, Matti ja JALANKO, Hannu 2017. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. [verkkosivusto]. Lääkärikirja Duodecim. Terveyskirjasto. [Viitattu 2018-09-04.] Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413

JANSSON-VERKASALO, Eira ja EGGERS, Kurt 2010. Änkytys. Julkaisussa: KORPILAHTI, Pirjo, AALTONEN, Olli ja LAINE, Matti (toim.) Kieli ja aivot. Turku: Turun yliopisto, Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus. 235–242.

JANSSON-VERKASALO, Eira, LEPISTÖ, Tuulia ja KORPILAHTI, Pirjo 2010. Kielelliskognitiiviset taidot autismin kirjon häiriöissä. Julkaisussa: KORPILAHTI, Pirjo, AALTONEN, Olli ja LAINE, Matti (toim.) Kieli ja aivot. Turku: Turun yliopisto, Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus. 229–234.

JÄMSÄ, Kaisa ja MANNINEN, Elsa 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

KIELIJELPPI s.a.a. Vuorovaikutus. Puhumista ja kuuntelemista [verkkosivusto]. Helsingin yliopiston Kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikkö. [Viitattu 2018-08-07.] Saatavissa: <http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/vuorovaikutus-puhumista-ja-kuuntelemista>

KIELIJELPPI s.a.b. Nonverbaalinen viestintä [verkkosivusto]. Helsingin yliopiston kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikkö. [Viitattu 2018-08-07.] Saatavissa: <http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/nonverbaalinen-viestinta>

KIELIJELPPI s.a.c. Viestinnän merkkijärjestelmä [verkkosivusto]. Helsingin yliopiston kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikkö. [Viitattu 2018-08-08.] Saatavissa: <http://kieli-jelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/viestinnaen-merkkijaerjestelmae>

KORPILAHTI, Pirjo 2011. Kielihäiriöiden luokittelu. Julkaisussa: LAUNONEN, Kaisa ja KORPIJAAKKO-HUUHKA, Anna-Maija (toim.) Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Gaudeamus University Press. Palmenia-sarja nro 12. 8. muuttamaton painos. 39–58.

KORPINEN, LIISA ja NASRETDIN, Fazile. 2011. Artikulaatio ja äännevirheet. Julkaisussa: LAUNONEN, Kaisa ja KORPIJAAKKO-HUUHKA, Anna-Maija. Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Gaudeamus University Press. Palmenia-sarja nro 12. 8. muuttamaton painos. 60–76.

KUNNARI, Sari ja Leinonen, Eeva 2011. Kielellinen erityisvaikeus ja siihen liittyvät pragmaattiset ongelmat. Julkaisussa: LOUKUSA, Soile ja PAAVOLA, Leila (toim.) Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-Kustannus. 147–156.

KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula 2004. Dysatria. Julkaisussa: KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula (toim.) Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Helsinki: WSOY. 194–203.

LAAKSO, Marja-Leena 2014. Esikielellinen vuorovaikutus ja viestintä. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 4. uudistettu painos. 22–50.

LAATIKAINEN, Sari 2012. Ele- ja olemuskieli. Julkaisussa: SALONSAARI, Maria-Elisa, HAAKSILAHTI, Tiina, LAATIKAINEN, Sari, RAINÒ, Päivi ja AUNOLA, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Helsinki: Opetushallitus. 150–151.

LASANEN, Maarit 2012. Puheen ja kielen kehityksen ongelmia. Julkaisussa: SALONSAARI, Maria-Elisa, HAAKSILAHTI, Tiina, LAATIKAINEN, Sari, RAINÒ, Päivi ja AUNOLA, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Helsinki: Opetushallitus. 73–81.

LAUNONEN, Kaisa 2010. Liikuntavammaisuuteen ja älylliseen kehitysvammaisuuteen liittyvät kielen kehityksen piirteet. Julkaisussa: KORPILAHTI, Pirjo, AALTONEN, Olli ja LAINE, Matti (toim.) Kieli ja aivot. Turku: Turun yliopisto, Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus. 243–250.

LAUNONEN, Kaisa 2007. Vuorovaikutus luo elämän perustan. Julkaisussa: Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

LYYTINEN, Paula 2014. Kielenkehityksen varhaisvaiheet. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 4. uudistettu painos. 51–71.

MACROY-HIGGINS, Michelle ja KOLKER, Carlyn 2017. Time to Talk. What You Need to Know About Yours Child's Speech and Language Development. [verkkokirja]. New York: AMACOM. [Viitattu 2018-09-14.] Saatavissa: <https://www.safaribooksonline.com/library/view/time-to-talk/9780814437308/>

NURMILAAKSO, Marja 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Julkaisussa: NURMILAAKSO, Marja, VÄLIMÄKI, Anna-Leena (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy-yliopistopaino. 31–41.

NURMILAAKSO, Marja ja VÄLIMÄKI, Anna-Leena 2011. Saatteeksi. Julkaisussa: NURMILAAKSO, Marja ja VÄLIMÄKI, Anna-Leena (toim.) Lapsi ja kieli: kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. [verkkojulkaisu]. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Opas 13. 5–8. [Viitattu 2018-11-05.] Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- OPETUSHALLITUS 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-09-07.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- PÖYHÖNEN, Jasmin 2013. Kielellisen erityisvaikeuden tunnistaminen lastenneuvolassa. Kielipolku 4/2013. [digilehti]. 20–21. [Viitattu 2018-09-04.] Saatavissa: https://www.aivoliitto.fi/aivo-liitto_ry/lehdet/kielipolku/lehtiarkisto
- SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula ja KUNNARI, Sari 2004. Diagnosoinnin haasteita. Julkaisussa: KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula (toim.) Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Helsinki: WSOY. 150–154.
- SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula ja KUNNARI, Sari 2004. Kehityksellinen verbaali dyspraksia. Julkaisussa: KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula (toim.) Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Helsinki: WSOY. 187–193.
- SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula ja KUNNARI, Sari 2004. Vuorovaikutus äänellisen kehityksen edellytyksenä. Julkaisussa: KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula (toim.) Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Helsinki: WSOY. 48–52.
- SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula, KUNNARI, Sari 2004. Näkökulmia äänteelliseen kehitykseen. Julkaisussa: KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula (toim.) Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Helsinki: WSOY. 54–56.
- SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula, KUNNARI, Sari 2004. Jokeltelua edeltävä ääntely. Julkaisussa: KUNNARI, Sari ja SAVINAINEN-MAKKONEN, Tuula (toim.) Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Helsinki: WSOY. 58–59.
- SELLMAN, Jaana ja TYKKYLÄINEN, Tuula 2017. Puheterapia. Vuorovaikutus muutoksen välineenä. Tampere: Vastapaino.
- SIILINJÄRVEN KUNTA 2017. Siilinjärven kunnan varhaiskasvatussuunnitelma. [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-09-07.] Saatavissa: https://www.siilinjarvi.fi/uploads/2017/12/057675cc-siilinjarven_varhaiskasvatussuunnitelma_2017.pdf
- SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija ja LYYTINEN, Paula 2014. Havainnointi, arviointi ja tutkimuksiin ohjaaminen. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 4. uudistettu painos. 121–136.
- STRÖM, Ulla ja LEMPINEN, Maire 2011. Puheen sujuvuuden häiriöt: änkytys ja sokellus. Julkaisussa: LAUNONEN, Kaisa ja KORPIJAAKKO-HUUHKA, Anna-Maija. Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmene-mismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Gaudeamus University Press. Palmenia-sarja nro 12. 8. muuttamaton painos. 191–202.
- SUVANTO, Anne, MÄKINEN, Leena 2011. Lasten kerrontataitojen kehitys. Julkaisussa: LOUKUSA, Soile ja PAAVOLA, Leila (toim.) Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-Kustannus. 63–82.
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNINLAITOS 2012. Psykiatrian luokituskäsi kirja. Suomalainen tautiluokitus ICD-10:n psykiatriaan liittyvät diagnoosit. 1/2012. 2.painos [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-09-04.] Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90815/URN_ISBN_978-952-245-549-9.pdf
- TILASTOKESKUS s.a. Käsitteet ja määritelmät. [verkkosivusto]. [Viitattu 2018-10-03.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/til/tkke/kas.html>
- TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö. [verkkajulkaisu] Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa [Viitattu 2018-11-01.] Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio040413.pdf.pdf#overlay-context=fi/ohjeet-ja-julkaisut
- VARHAISKASVATUSLAKI L. 540/2018. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-09-20.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

KIELTÄ KEHITTÄMÄÄN

Opas 3–6-vuotiaiden lasten
kielen kehityksen tukemiseen

Susanna Ronkainen
&
Henna Väyrynen

Sisällys

JOHDANTO.....	1
LAIVA ON LASTATTU	2
KETJUTUSLEIKKI	3
JUMPPAA SUULLE JA KIELELLE.....	4
HARJOITELLAAN ÄÄNTEITÄ	5
KUVAILEVAT SANAT	6
ARVAA MITÄ AJATTELEN?	7
RIKKINÄINEN SANA.....	8
KUU, PUU JA LUU	9
KIRJAINMAAT	10
KIRJAINLEIKKI.....	11
SAMANKALTAISET SANAT	12
LORUT JA RUNOT	13
ÄÄNNELORU	14
SADUTUS	15
LÄHTEET:.....	16
LIITE 1	18
LIITE 2	20
LIITE 3	23

Johdanto

Tämä opas on tehty varhaiskasvatuksen työntekijöille auttamaan lapsen kielen kehityksen tukemisessa. Oppaassa on useita harjoitteita, joiden avulla voidaan harjoitella kielen kehityksen eri osa-alueita, kuten sanavarastoa, kuullun ymmärtämistä, äänteiden ja kirjainten tunnistamista sekä ääntämistä. Harjoitteet ovat selkeitä ja helposti toteutettavia eivätkä vaadi suuria etukäteisvalmisteluja tai oheismateriaalia. Mahdolliset oheismateriaalit löytyvät tulostettavina oppaan lopusta liitteistä.

Puheen ja kielen kehityksen häiriöt ovat suhteellisen yleisiä ja erilaisten selvitysten mukaan noin 3–7% lapsista kärsii ainakin lievistä puheen ja kielen kehityksen häiriöistä (Huttunen ja Jalanko 2017). Tällaisia häiriöitä ovat muun muassa erilaiset äännevirheet, kielen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeudet sekä puheen sujuvuuden häiriöt.

Varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä on edesauttaa lapsen kielellisten valmiuksien ja taitojen kehittymistä sekä samalla vahvistaa lapsen kielellistä identiteettiä. Kielellistä kehitystä tukee varhaiskasvatuksen moninainen kieliympäristö sekä ammattikasvattajien yhteistyö lapsen huoltajien kanssa. On myös tärkeää antaa kannustavaa ja johdonmukaista palautetta lapselle hänen kielenkäyttämistään ja vuorovaikutustaidostaan.

Ammattikasvattajan on tärkeää arvioida ja seurata lapsen iän mukaista kielen kehitystä ja tukea tätä joka päiväisissä toimissa sekä kehitykselle sopivilla harjoitteilla ja tarvittaessa huolen herätessä ohjata lapsi kielen kehityksen jatkotutkimuksiin.

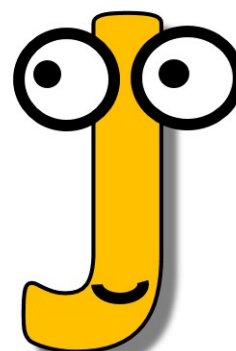
Laiva on lastattu

Laiva on lastattu tietyn aihepiirin sanoilla kuten eläimillä, ammanteilla, ajoneuvoilla tai satuhahmoilla. Lapset luettelevat vuoron perään esimerkiksi eri eläimiä niin kauan, etteivät enää keksi sanoja. Sanaleikkiä voi vaikeuttaa siten, että luetellaan pelkästään tietyllä alkukirjaimella alkavia sanoja kuten eläimiä a-kirjaimella.

Sovellutuksena voisi olla se, että lapsia voisi pyytää toistamaan edellä sanoneen lapsen keksimän sanan ja sanoa sitten omansa. Esimerkiksi edellä oleva lapsi sanoo: - Laiva on lastattu aasilla ja ahmalla. Sitten seuraava lapsi sanoo: -Laiva on lastattu aasilla, ahmalla ja apinalla.

(Leikki on mukailen lähteestä: Harju 2006, 30.)

Leikin avulla kartutetaan lapsen sanavarastoa ja vahvistetaan muistia. Lisäksi lapsi kehittää taitoaan odottaa omaa vuoroaan.

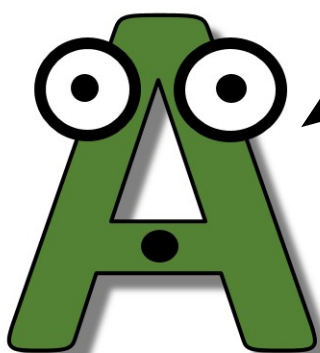

Ketjutusleikki

Tässä leikissä muodostetaan erilaisia sanaketjuja. Ketjuja voidaan kehittää joko yksittäisen kirjaimen tai tavun avulla. Ideana on se, että lapsi sanoo sanan, vaikka Lapio ja sitten toinen lapsi keksii sanan edellisen sanan viimeisestä kirjaimesta. Esimerkki: Lapio → Oksa → Auto ja niin edelleen. Tavujen avulla ketju meni esimerkiksi Sauna → Naru → Runo

Leikkiä voi soveltaa niin, että sanat voisivat olla esimerkiksi pelkästään yhdestä tietystä aihepiiristä. Ketjutusleikki tavujen avulla sopii vanhemmille lapsille ja pienemmille kirjainten avulla.

(Leikki on mukailen lähteestä: Harju 2006, 71.)

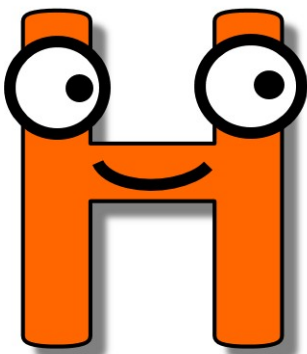
Leikki vahvistaa kirjainten ja tavujen tunnistamista, sanojen, tavujen ja äänteiden ääntämistä.

Jumppaa suulle ja kielelle

Tuokiossa ohjaaja lukee jonkun tarinan haluamastaan aiheesta tai lasten toiveesta. Ohjaajan lukiessa tarinaa, hän käyttää tarinankerronnassa erilaisia ilmeitä ja eleitä. Lasten tulisi matkia ilmeitä ja eleitä ohjaajan perässä. Tarinassa voisi olla huudahduksia (auts, apua, varo ja niin edelleen), maiskuttelua tai muuta ääntelyä (mmmm, nam ja niin edelleen), kielellä huulten nuolemista (ikään kuin ruualla herkuttelua), erilaisia äänteitä kuten suulla kopsuttelua (kop kop, töms töms ja niin edelleen) sekä sanojen tavuttamista ja pitkittämistä (mi-mitä, a-apua ja niin edelleen.)

(Harjoite on mukailen lähteestä: Harju 2006, 25–26.)

Harjoitteen avulla vahvistetaan puhelihasten käyttämistä, kielen koordinaointia ja motoriikkaa. Samalla voidaan havainnoida lasten keskittymiskykyä tarinan kuuntelemiseen ja ohjaajan esimerkin toistamiseen.

Harjoitellaan äänteitä

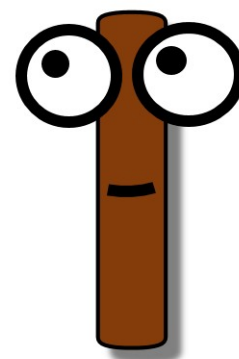
Ohjaaja ottaa esille lyhyitä kirjoitettuja sanoja tai kuvia, joista sana käy ilmi. Ohjaaja luettelee ensin sanan äänteet ja sitten varsinaisen sanan. Esimerkiksi äänteet [k]-[u]-[u] ja sana on kuu. Lapset voisivat toistaa perässä. Sovellutuksena voisi olla se, että ohjaaja sanoo pelkät äänteet, näyttämättä kirjoitettua sanaa tai kuvaa. Lasten tulee pelkästään kuulon avulla arvata kyseinen sana. Kun lapset alkavat olla hyviä arvaamaan lyhyitä sanoja, voidaan siirtyä pitempiin sanoihin.

Esimerkkisanoja: kuu, suu, luu, puu, tie, kukka, auto, kissa, koira, talo

Esimerkkisanat löytyvät kirjoitettuna kuvien kanssa oppaan lopusta (liite1). Esimerkkikuvat ovat papunetistä otettuja.

(Harjoite on mukailen lähteestä: Harju 2006, 75.)

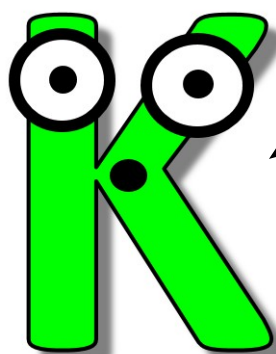
Harjoitteen avulla opetellaan sanoja ja erilaisia äänteitä. Samalla opitaan yhdistämään kirjaimet ja tavut kokonaisiksi sanoiksi.

Kuvailevat sanat

Tuokiossa ohjaaja arvuuttelee lapsilta erilaisia sanoja/asioita/ilmiöitä/olentoja. Tarkoitus on antaa lapsille vihjeitä ja vinkkejä sanasta kuvailun avulla. Sanat voivat olla mistä aihepiiristä tahansa. Esimerkiksi, jos ohjaaja kuvailee lapsille kissaa, voi hän kertoa, että alkaa k-kirjaimella ja se on eläin, joka kehrää. Lasten tulisi sitten arvata, mikä sana/asia/ilmiö tai olento on kyseessä. Oikean arvauksen jälkeen otetaan uusi sana kuvailtavaksi.

Sovellutuksena voisi olla se, että ohjaajan sijasta lapset voisivat kuvailla ja arvuutella sanoja toisille lapsille.

Harjoite vahvistaa lapsen kuullun ymmärtämistä ja päättelykykyä. Lapsen itse kysellessä sanoja, oppii hän kuvailemaan asioita kertomatta suoraan vastausta.

Arvaa mitä ajattelen?

Lapsi valitsee mielessään ja ajattelee ympäristössä näkyvää tai etukäteen tuokiota varten esille otettua tavaraa kuten lelua ja sanoo: -"Arvaa mitä ajattelen? Se alkaa aalla". Lapsi siis sanoo tavaran alkukirjaimen ja muut arvaavat mikä sana/tavara on kyseessä. Lapsi, joka arvaa oikein, pääsee seuraavaksi arvuuttamaan tavaraa/sanaa muilta. Tarvittaessa ohjaaja antaa esimerkin ennen kuin lapset alkavat arvuuttamaan.

Sovellutus pienemmille lapsille voisi olla se, että lapsi kertoo tavaran värin eikä alkukirjainta.

Harjoitus vahvistaa lapsen vuorovaikutustaitoja, kirjaintietoisuutta, kuullun ymmärtämistä ja päättelykykyä. Samalla lapsi opettelee, sitä ettei heti kerro vastausta muille vaan antaa toisille mahdollisuuden esittää arvauksia.

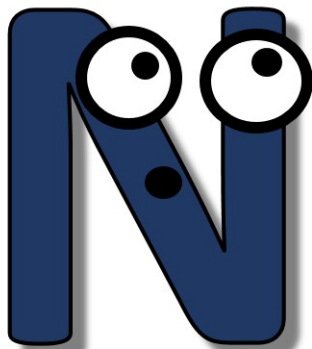

Rikkinäinen sana

Ohjaaja sanoo sana alkutavun tai alkutavut riippuen sanan pituudesta. Lasten tulee sitten arvata ja korjata sanan lopputavu. Sanat voivat olla mitä vain. Ohjaaja sanoo esimerkiksi: ta-(?), lää-kä-(?) ja to-maat-(?). Ja lapset arvaavat lopputavut ta-(lo), lää-kä-(ri) ja to-maat-(ti). Harjoituksessa voidaan arvuutella myös ryhmän lasten nimiä. Esimerkiksi ohjaaja sanoo: Pek-(?) ja Mai-(?). Lapset sitten arvaavat lopputavut Pek-(ka) ja Mai-(ja). Lasten tulisi sanoa sanan viimeinen tavu ei koko sanaa. Eli ohjaaja sanoo tavun "Pek-" ja lapsi sanoo tavun "-ka" ja sitten yhdessä sanotaan lopuksi sana, mikä tavuista syntyi eli "Pek-ka".

Rikkinäistä sanaa voidaan soveltaa niin, että ohjaaja sanoo sanan tai lapsen nimen ilman alkukirjainta tai muutamaa alkukirjainta. Lasten tulisi sitten keksiä ja sanoa sanan alkukirjain/alkukirjaimet. Esimerkiksi ohjaaja sanoo: (?)aapas, (?)tokone) ja (?) arjatta. Lapset sitten arvaavat sanojen alkukirjaimet: (s)aapas, (len)tokone ja (M)arjatta.

(Harjoite on mukailen lähteestä: Hakamo 2011, 77.)

Harjoite vahvistaa lapsen kirjaintietoisuutta ja sanojen tavuttamista. Lisäksi se kehittää lapsen päättely- ja hahmotuskykyä, muistia ja kuullun ymmärtämistä.

Kuu, puu ja luu

Lapset seisovat ohjaajan kanssa ringissä. Lasten tulee tehdä sanaa vastaava liike ohjaajan sanottua sanan. Kun sanotaan kuu, kaikkien tulee nostaa kädet ilmaan suoraan ylös. Kun sanotaan puu, kaikkien tulee laittaa kädet sivuille, niin että kädet ovat ikään kuin puiden oksina. Kun sanotaan luu, kaikki kyykistyvät ja laittavat kädet lattiaan.

Leikissä voidaan yrittää tehdä liikkeet mahdollisimman nopeasti. Leikki käy vaikka pienenä taukojumppana tai vaikka siirtymätilanteiden odotuksessa. Sovellutuksena sanojen tilalle voidaan keksiä toiset sanat ja niille omat liikkeet.

(Harjoite on lähteestä: Hakamo 2011, 70.)

Harjoite vahvistaa lapsen kuullun ymmärtämistä ja sanojen erottamista toisistaan. Lisäksi muisti vahvistuu, kun yrittää muistaa ja tehdä sanaan liittyvän liikkeen.

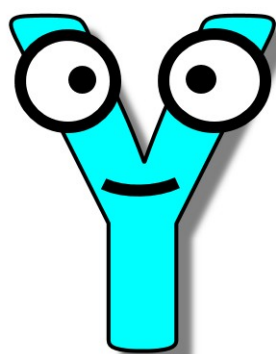

Kirjainmaat

Harjoite voidaan toteuttaa tilavassa paikassa, kuten ulkona tai liikuntasalissa. Vastakkaisiin seiniin kiinnitetään eri kirjaimet, kuten toiseen seinään A-kirjain ja toiseen O-kirjain. Lapset kerääntyvät keskelle huonetta ja heillä on tiedossaan kirjainten sijainti. Ohjaaja sanoo lapsille sanan, joka alkaa toisella seinän kirjaimista, kuten ”omena” ja lasten tulee juosta sanan alkukirjaimen mukaiselle seinälle. Tämän jälkeen lapset palaavat keskelle ja ohjaaja sanoo uuden sanan.

Haastavampana variaationa harjoite voidaan toteuttaa, kun otetaan mukaan useampi kuin kaksi kirjainta. Kirjaimet voidaan sijoittaa eri puolelle kenttää/salia. Esimerkiksi salin kaikkiin neljään seinään tai ulkona tolppaan tai vastaavaan elementtiin. Tällöin lasten ei tarvitse kirjaimen luokse juostuaan palata keskelle, vaan ohjaaja sanoo suoraan uuden sanan, jonka alkukirjaimen luokse lapset seuraavaksi menevät. Ohjaaja voi myös sanoa harhautukseksi sanoja, joissa ei ole mitään harjoitteen kirjaimista.

(Harjoite on mukailen lähteestä: Karvonen 2009, 70.)

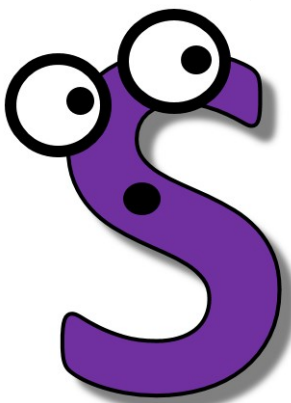
Harjoite vahvistaa lapsen kuullun ymmärtämistä ja kirjainten sekä äänteiden tunnistamista.

Kirjainleikki

Toteutukseen tarvitaan aakkoset, jotka löytyvät leikattavana versiona oppaan lopusta (liite 2). Ohjaaja näyttää lapsille kirjaimen ja lapset sanovat kirjaimen ääneen mahdollisimman nopeasti. Voidaan myös toteuttaa niin, että lapset viittaavat vastatakseen. Ohjaaja voi myös kysyä kirjaimesta kysymyksiä, kuten mikä sana tai kenen nimi alkaisi kyseessä olevalla kirjaimella.

(Harjoite on mukailen lähteestä: Karvonen 2009, 74.)

**Harjoite vahvistaa lasta kirjainten ulko-
asun ja äänteiden opettelussa.**

Samankaltaiset sanat

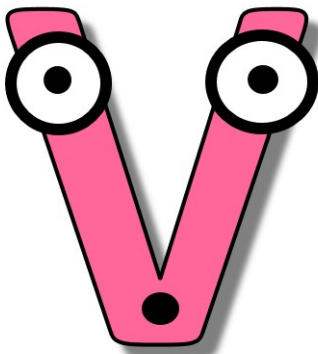
Ohjaaja sanoo jonkun sanan, kuten AUTO ja yhdessä lasten kanssa he miettivät mikä sana alkaisi samalla alkutavulla. Voidaan tavun sijaan ottaa sanan alkuäänenne, kuten AU-TO sanan AU-tavun sijaan pelkkä AU-äänne eli oikea vastaus voisi olla myös esimerkiksi AUK-KO tai AUT-TAA. Sanoja voidaan myös kirjoittaa ylös lasten nähtäville. Alla esimerkkejä sanoista, joita harjoituksessa voi käyttää:

KO-TI: KOVA, KOLA, KOTELO, KOMERO, KOMEA, KOLINA...

AI-TA: AIKA, AIVAN, AITO, AIVO...

SA-NA: SANOI, SATA, SAMA, SALAISUUS, SAMANLAINEN, SALAMA...

Harjoite auttaa äänneiden ja tavujen tunnistamisessa ja ymmärtämään, että sanat koostuvat erilaisista äänneistä. Opettaa sanojen ulkoasun samankaltaisuuden ymmärtämisessä.

Lorut ja runot

Erilaiset runot ja lorut ovat olleet pitkään käytössä varhaiskasvatuksessa. Olemme koonneet liitteeseen leikattavat lorukortit (Liite 3), joita voidaan hyödyntää hyvin monipuolisesti. Loruja voidaan käyttää tuokioissa esim. lorupussin avulla tai tiettyyn hetkeen liittyvä loru voi olla näkyvillä esim. seinällä (pukemisoru eteisessä jne.)

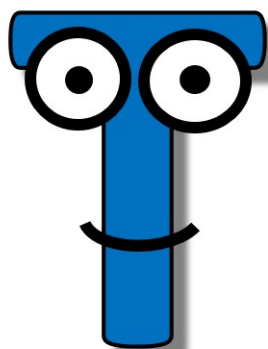
Jänöjussi Puputti

Jänöjussi Puputti
juu juu juputti,
suu supussa suputti,
korvat hupussa huputti,
silmit ristissä ripitti
ja pakoon juosta kipitti.
(Kunnas 2004, 18)

Kenguru

Kenguru kulkee
kengurun lailla.
Hyppien, loikkien
aavikkomailla.

Kengurun mahassa
on kengurun pussi.
Sinne mahtuu vaikkapa
kampa ja tussi.
(Väätäinen s.a.)

Lorut ja runot auttavat kehittämään
lapsen ääntämistä ja kielellistä
muistia ja sanavarastoa, jolloin lap-
sen kielellinen ilmaisu
monipuolistuu.

Äänneloru

”Rengin kengät
hevosen länget
Konginkankaalla katosi.
Annin sangen sievät sangot
Onnin sangen suuret onget
Ennin sangen pienet kengät
kevättalven hohtavat hanget.
Mimmin sievät tanssikengät
niillä tanssii monet tangot.
Anni otti sievät sangot
Onni otti suuret onget
Aikaan ilta-auringon
paras kala-aika on.
Mimmin sievät tanssikengät
Ennin sangen somat kengät
Niillä tanssii monet tangot
aikaan ilta-auringon.
Ping, päng, pong
kieli pitkä on.”

(Adams, Struck ja Tillmans-Karus 2001, 102.)

Sadutus

Sadutus on narratiivinen menetelmä, joka käy kaiken ikäisille. Se on kuuntelua ja osallisuutta korostava työväline, jossa uusi tarina syntyy kertojan eli lapsen ja saduttajan välillä, kun kuunnellaan juuri sitä mitä lapsi haluaa kertoa. Pelkästä sadun kerronnasta sadutus eroaa sillä, että saduttaja kirjaa lapsen kertomuksen sanasta sanaan sellaisenaan kuin lapsi sen kuvaillee ja lukee valmiin tarinan sen jälkeen lapselle, joka voi tällöin vielä tehdä tarinaan korjauksia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos s.a.)

Saduttamiseen on monia erilaisia keinoja. Lapsi voi kertoa tarinaa tyhjästä tai apuna voidaan käyttää erilaisia keinoja, kuten kortteja tai kuvia (postikortit, tarinakortit, kirjan sivut tms.) tai esimerkiksi musiikkia. Saduttaessa lapsen tarina joko kirjoitetaan tai nauhoitetaan esimerkiksi tabletilla. Nauhoituksessa ainut haaste on korjausten tekemisen vaikeus.

Sadutuksesta lisää esimerkiksi teoksessa: *Liisa Karlsson: Sadutus – Avain osallisuuden toimintakulttuuriin, 2014*

Sadutus kehittää kielen tuottamista ja ilmaisua. Se auttaa myös ymmärtämään kielen rakenteita, sanajärjestystä sekä aika- ja paikkakäsitteitä. Samalla se on tärkeä kuulluksi tulemisen keino.

Lähteet:

- ADAMS, Iris, STRUCK, Veronika ja TILLMANNNS-KARUS, Monika 2001. Humppati pumppaa suu jumppaa. Suun motoristen harjoitusten aineistokokoelma. Helsinki: Puheterapeuttien Kustannus Oy.
- HAKAMO, Maija-Leena 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Helsinki: Lasten keskus.
- HARJU, Heidi (toim.) 2006. Kielitaito puhkeaa kukkaan. Kieltä rikastuttavia leikkejä 3–6-vuotiaille lapsille. Helsinki: Folkhälsan.
- HUTTUNEN, Matti ja JALANKO, Hannu 2017. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. [verkkosivusto]. Lääkärikirja Duodecim. Terveyskirjasto. [Viitattu 2018-09-04.] Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413
- KARVONEN, Pirkko 2009. Tarinan kertojat. Iloa ja leikkiä kieleen, liikkumiseen ja laskemiseen. Helsinki: Erilaisten oppijoiden liitto.
- KEHITYSVAMMALIITTO 2018. Kuvatyoäkalu. Papunet. Saatavissa: <http://papunet.net/materiaalia/kuvatyo%C3%B6kalu>
- KUNNAS, Kirsi 2004. Tapahtui tiitiäisten maassa. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- SAMPPA 2017. R-loru. [verkkosivusto]. Oppia vaka kaikki. [Viitattu 2018-10-02.] Saatavissa: <https://oppiavaka-kaikki.wordpress.com/2017/03/13/r-loru/>
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNINLAITOS s.a. Sadutus. [verkkosivusto]. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 2018-10-16.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/sadutus>
- TUNTEMATON s.a.a Ilves. [verkkosivusto]. Rehtorin blogi lasitehtaan koulu. [Viitattu 2018-10-02.] Saatavissa: <http://lasinreksi.blogpot.com/2015/09/liikuntapaiva.html>
- TUNTEMATON s.a.b. Pukemisoru [verkkosivusto]. Muskarilauluja ja -loruja. [Viitattu 2018-10-03.] Saatavissa: <http://www.dlc.fi/~riksu/muskari.htm>

ITKONEN, Jussi 2006. Aakkoslammas loksuhammas. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

VÄYRYNEN, Henna-Karolina 2018. Loru viikonpäivistä.

VÄÄTÄINEN, Tuomas s.a. Naurulokki [verkkosivusto]. Lasten runosivut.

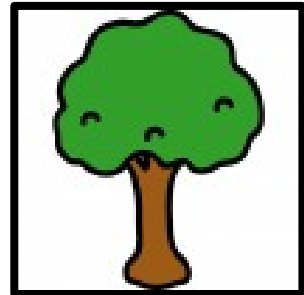
[Viitattu 2018-10-03.] Saatavissa: <http://koti.kainuu.com/lokki/>

LIITE 1

KUU

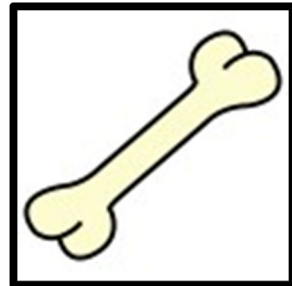
PUU

SUU

LUU

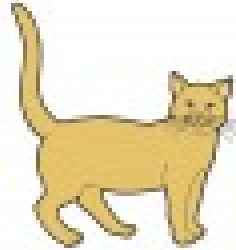
TIE

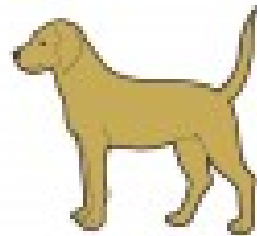
AUTO

KISSA

KOIRA

TALO

KUKKA

LIITE 2

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

Å

Ä

Ö

LIITE 3

Sisi soso siili

Sisi soso siili
tiili sekä viili.

Kuku koko kukko
akka sekä ukko.

Nana nunu nalle
Ville sekä Valle.

Haha haha harakka
polkupyörän tarakka.
(Väätäinen s.a.)

Leskenlehti

Kun leskenlehti ilmestyy
siihen on hyvä syy:

painotuore lehtinen
kertoo meille uutisen
ja otsikoi sen huolella:
OLLAAN KESÄN PUOLELLA!
(Kunnas 2004, 128)

WOW WOW Vohveli

Wow wow vohveli,
hauku esiin tohveli,
hae, nuuski, kyttää,
matot kasaan lyttää,
etsi sitä nurkista,
sängyn alle kurkista.
Missä on tohveli?
Wow wow vohveli.
(Kunnas 2004, 36)

S niin kuin Siili

Kuka urkkii, kuka arka
pikikuono parka
pensaikossa kurkkii?
Sanoisiko joku siilille:
Tervetuloa viilille!
(Kunnas 2004, 41.)

R-LORU

Se tärisee
se pärisee
joskus ehkä pirisee
mikä siellä tärrää
mikä kirjain pärrää
mietit jo varmaan
ärrää
(Samppa 2017.)

Ilves

Ilves eestä, ilves takaa,
ilves istuu, ilves makaa,
ilves maassa, ilves puussa,
ilves hiipii illansuussa.
(Tuntematon s.a.a)

Pukemisoru

Kurre loikkaa puusta puuhun,
jalka kurahousun suuhun.
Ensin toinen
sitten toinen,
roiskuessa rapakoiden
(Tuntematon s.a.b)

Koru

Suussa on hammas
laitumella lammas.
Lampaalla on turkki
pöydällä on purkki.
Purkissa on karkki
papereita arkki.
Paperilla loru
kaunis on kuin koru.
(Väätäinen s.a.)

Kissanpäivät

Nyt on oikeat kissanpäivät
poissa ovat huolet, häivät.
Katti latkia maitoa saa
kissanviiksiä kasvattaa.
Hiiren kanssa voi leikkiä illat
illalla näkyvät kuutosillat.
Ja kotisohvalla aamuun asti
kissa voi nukkua makoisasti.
(Väätäinen s.a.)

Kurre ja käpy

Kurre istuu puussa
jättikäpy suussa.

Kurre istuu maassa
käpylehmähaassa.

Kurre pitkin oksaa
kävelee ja hoksaa.

Käpy aina maittaa
kävyn käpäliin kun laittaa.
(Väätäinen s.a.)

Kenguru

Kenguru kulkee
kengurun lailla.
Hyppien, loikkien
aavikkomailla.

Kengurun mahassa
on kengurun pussi.
Sinne mahtuu vaikkapa
kampa ja tussi.
(Väätäinen s.a.)

Isoisä

Isoisän, isän isä
isosedän veli
ilmalaivan isäntänä
työkseen matkusteli.

ilmalaiva ihan niin kuin
ilmi selvä valas
nousi ilmaan illalla
ja tuli yöllä takas
(Itkonen 2006.)

Rokki kokki

Rämä-lämä, rämä-lämä!
raikaa reipas rokki.
Rautalankakitaroineen
rokkaa rento kokki

Rämä-lämä, rämä-lämä!
kokki rokkiin haastaa.

Rokattuaan riittävästi
porkkanoita raastaa.

(Itkonen 2006.)

Jänöjussi Puputti

Jänöjussi Puputti
juu juu juputti,
suu supussa suputti,
korvat hupussa huputti,
silmät ristissä ripitti
ja pakoon juosta kipitti.
(Kunnas 2004, 18.)

Kisu-Mirri

Suu ja silmät sirrillä
on meidän pikku Mirrillä
kun se tapaa tuttuja
ja kertoo hiirijuttuja,
joissa hiiren viikset
ovat tirrorivirillä.
(Kunnas 2004, 31.)

Loru viikonpäivistä

Mahtavana maanantaina maistellaan maukkaita mansikoita.

Timanttisena tiistaina tilataan tiimille tiketit tivoliin.

Kekseliäänä keskiviikkona kehitetään keskikesän kesähitti.

Touhukkaana torstaina toivotaan torille todellisia torijuhlia.

Pehmeänä perjantaina pelataan pehmonallejen pesäpalloa.

Laadukkaana lauantaina lastataan laiva laatikoilla.

Suloisena sunnuntaina suunnitellaan suuria sukujuhlia.

(Väyrynen 2018.)